

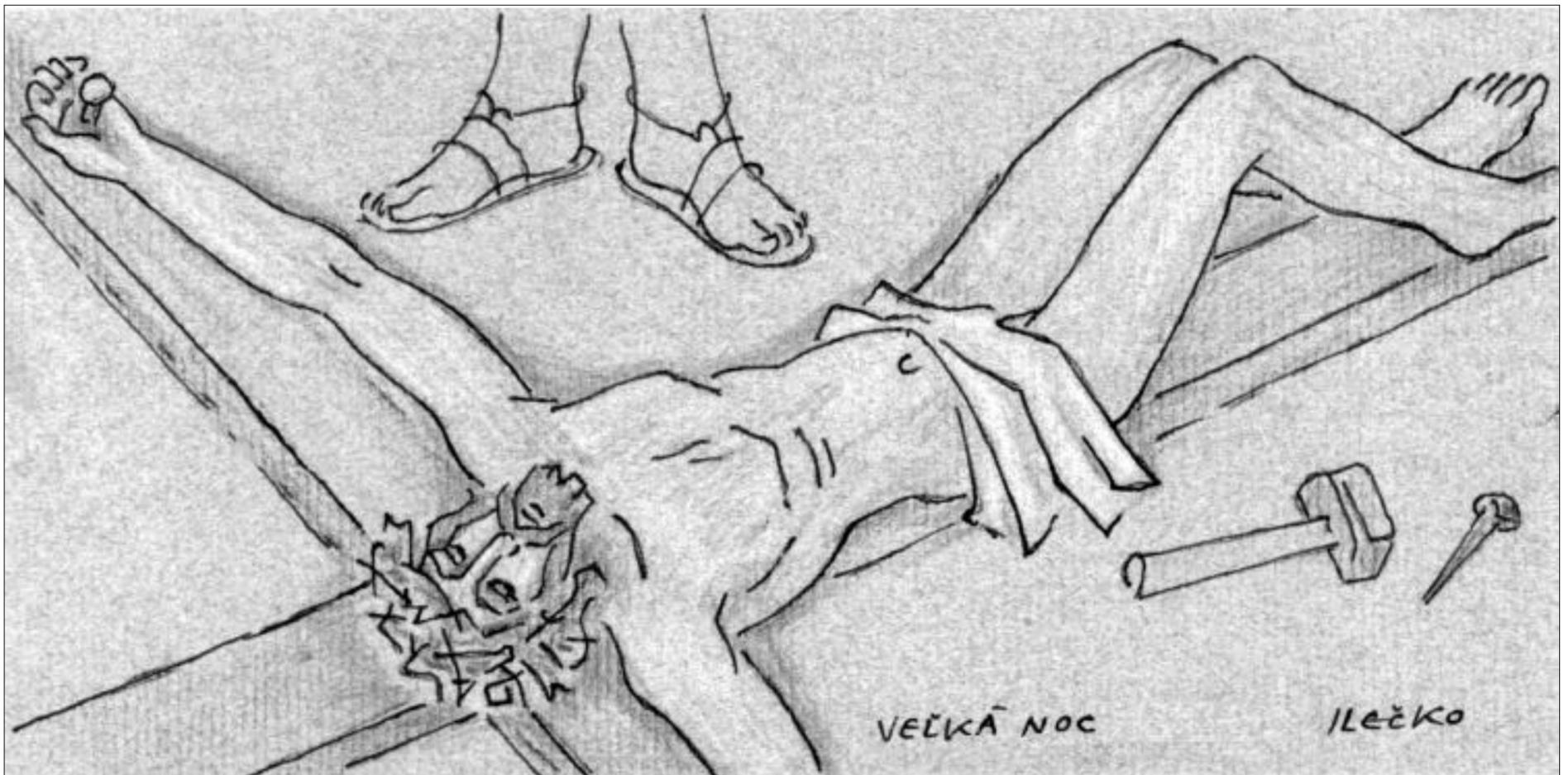
KULTÚRA

ROČNÍK X. – č. 7

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

4. APRÍLA 2007

Vydáva Factum bonum, s. r. o. • Šéfredaktor Teodor Križka • Redakcia: Sološnická 41, 841 05 Bratislava, Tel./fax: 654 12 388 • e-mail: redakcia@kultura-fb.sk • Cena 29 Sk

Ilustrácia: Alexander Ilečko

V deväťdesiatych rokoch prebiehala v tu najšej laickej spoločnosti, poznačenej okrem iného aj mnohými eufemizmi, búrlivá diskusia. Týkala sa odstránovania náboženských prejavov, symbolov a aj krížov z verejného života. To len potvrdzuje fakt, že Kristov kríž nemožno ignorovať. Nenecháva človeka - ani súčasníka na pokoji. Provokuje... Cirkvi neboli takéto skutočnosti ľahostajné. Na spomenutú situáciu v Mníchove reagovali konkrétne aj cudzojazyčné farnosti. Obnovili dávnu tradíciu pobožnosti krížovej cesty na Veľký piatok - na verejnosti - ulicami mesta, priamo v centre. Prvým úmyslom v danej situácii bolo vzdať primeranú úctu Kristovej vykupiteľskej obeti a krížu. Zároveň sa pokúsiť senzibilizovať verejnosť. Upraviť jej pozornosť aspoň na niektoré vážne deficity a prešľapy v živote miestnej spoločnosti i sveta, ktoré sa dotýkajú všetkých bez rozdielu: na pošliapavanie ľudskej dôstojnosti a nevinné trpiacich, sociálne hriechy globalizujúceho sa sveta a vykorisťovanie, stratu úcty pred životom vo všetkých jeho formách, nezmyselné vojny a zločiny... So smútkom možno konštatovať, že vonkajšie i vnútorné príčiny, strata morálnych a etických hodnôt, ktorých základom je Boh sám, sú dnes príčinou smrteľného ohrozenia života jednotlivca i celej civilizácie. Je neodškriepiteľné, že v priebehu dejín ľudstva - prevrátená moc jedných nad druhými a ich pažravosť si vyžiadala nespočetné množstvo nevinných ľudských obetí.

Kardinál Ján Chryzostom Korec v knihe "Sloboda ako dar - či záhuba?" o tom píše: "Keď myslíme na to, čím sú naplnené dejiny človeka, chytá sa nás priam hrôza. V školách sme spoznávali dejiny človeka predovšetkým ako dejiny vojen - Kýros, Alexander Veľký, Cezar, Atila,

Za naše viny

Džingischán, Osmanské vojny, Napoleon, Hitler, Stalin, Pol Pot... Zabíjanie a zabíjanie... A takmer všetko v službách zabíjania - oheň, voda riek a morí, železo, drevo, lode, veda, technika, až po lietadlá, po obrie lietajúce pevnosti, až po atómovú bombu. Státisíce a milióny mŕtvych, zničené polia a lesy, skrvené moria, otrávený vzduch... Dielo človeka." Zoznam nevinných obetí, odsúdených na smrť je nekonečne dlhý. Kardinál Korec tieto neuveriteľné zločiny vo svojej knihe pripomína niekoľkokrát. Ide mu ako kňazovi predovšetkým o záchranu a spásu človeka.

RUDOLF MASLÁK

Na pozadí drámy ľudstva sa môžeme zamyslieť nad smrťou Ježiša Krista na kríži. Aj on určite patrí do uvedeného zoznamu nevinných obetí. Tak o ňom prorokujú už štyri piesne v Izaiášovej knihe. Hovoria o nevinné na smrť odsúdenom Božom služobníkovi (hebr. ebed Jahve), napriek tomu, že príde "hlásať radosť ubitým, obviazať zlomených srdcom, ohlásiť zajatcom slobodu a spútaným oslobodenie" (Iz 61,1). Prorokove slová o poslaní a činnosti budúceho Mesiáša sa raz určite splnia. Vtedy budú nad ním žialiť jeho priatelia, ktorí prijímú Izaiášove prorocko. Starokresťanská tradícia identifikuje s Božím služobníkom osobu Ježiša Krista, ktorý nielenže nevinné trpí, ale na rozdiel od všetkých nevinných obetí dejín zomiera za hriechy celého ľudstva, aby nás

vykúpil a zmieril s Bohom. Významne to potvrdil a priznal Pilát - sudca nad Ježišom: "Pozrite, privádzam vám ho von, aby ste vedeli, že na ňom nijakú vinu nenachádzam" (Jn 19,4). Dokonca aj rímsky legionár, stotník veliaci pri Ježišovej poprave, „keď videl, čo sa stalo, oslavoval Boha hovoriac: „tento človek bol naozaj spravodlivý“ (Lk 23,47). Môžeme sa teda pre istotu pýtať: Zomrel ukrižovaný Pán Ježiš nevinné? Áno. Bol to justičný omyl? Nie. Totiž, ukrižovaný Boží služobník, Ježiš Kristus, je - takpovediac - zapísaný ešťa na jednom celkom inom zozname. Na ňom už niet žiadneho iného mena, pretože s jeho dobrovoľnou obetou sa nedá porovnať žiadna iná smrť. Iba Ježišova obeta vlastného života, iba smrť Božieho Syna na kríži má ako jediná silu odpúšťať hriechy celému ľudstvu. Stojí to za hlbšie zamyslenie.

Posolstvo Kristovej obety na kríži sa nás dotýka nielen horizontálne, ale aj vertikálne. Na uvedené dôležité skutočnosti naliehavo upozorňuje už sv. Pavol kresťanské spoločenstvo v Korinte, žijúce pod vplyvom vtedajšej antickej-gréckej mentality. Okrem mnohých poučení a kritických pripomienok ohlasuje Korintanom teológiu, ktorú si veľmi cení - „múdrost kríža“. Pričom práve on je skutočným svedkom situácií, že smrť Božieho Syna na kríži je provokáciou: „... pre Židov pohoršenie a pre pohanov bláznovstvo...“ (por. 1Kor 1, 18-31).

(Pokračovanie na 3. strane)

Nebudem sa tváriť ako odborník na všetko, lebo ním nie som. Ale demokracia nie je volebné právo odborníkov, ale právo pre každého bez rozdielu. Aj keď teda nie som odborník vo vojenských otázkach, ako občan štátu, ktorý sa prihlásil do sveta deklarujúceho sa ako demokratický, využívam právo vyjadriť sa aj k otázkam medzinárodného spoluzitia. Čím som starší, tým viac totiž pociťujem, že odborníci mi nehovoria pravdu, resp. aspoň nie úplnú. Preto mi ju

Dve pravdy

TEODOR KRIŽKA

nehovoria? Na túto otázku odborníci majú v rukáve hneď niekoľko argumentov. Zo všetkých však pociťujem jediný cynický argument: prečo by ma pravdou nemali obťažovať. Vraj to a to a to...

Nuž, páni! O čom je to vlastne v demokracii? O pravde pre masu a o pravde pre exkluzívne kluby?

Po prevrate som sa vytešoval, aká dejinná príležitosť na zmenu nastala. Už sa nebudem musieť s námahou dopracovávať k pravde medzi riadkami. Bol som plný nádeje, že do politiky vstúpia ľudia s mravným kreditom a najmä s odvahou mať charakter nielen v opozite voči režimu, ale aj počas vládnutia. Čoskoro som sa musel naučiť, že existuje pravda opozičná a pravda vládnej koalície. Akože inak, v opozícii sa pravdou nazýva všetko, čo môže znížiť vážnosť a akýkoľvek kredit tých, ktorí sú pri moci. (Pokračovanie na 3. strane)

www.kultura-fb.sk

Zmeny v Slovenskom rozhlase poburujú kultúrnu obec

Žijeme veru v zvláštnych časoch. Niveláčny bod je chránený trestným zákonom, avšak časti kultúrneho dedičstva sa môže zmocniť skupina ľudí, ktorá smie bez trestu za pár mesiacov zničiť osemdesiatročnú verejno-právnu inštitúciu. Skrýva sa pri tom za zdvojený mandát od Rady Slovenského rozhlasu, ktorú zvolili poslanci NR SR. Reč je o Slovenskom rozhlase a o čudesnom práve vďaka mandátu učiniť s jedinečnou informačno-kultúrnou hodnotou čokoľvek, obrazne povediac, nenechať kameň na kameni a chladnokrvne čakať, kým sa s tým spoločnosť zmieri. Rada ani vedenie rozhlasu dlhodobo nereagujú na neustále protesty pobúrených poslucháčov, ktoré už celé týždne znejú z kontaktných relácií (ak, pravda, volajúcich poslucháčov nevyprnú). Ich stanoviská smerujú k jednému jedinému - ku kritike novej podoby vysielania Slovenského rozhlasu a k žiadosti navrátiť veci do pôvodného stavu.

Kroky nového vedenia rozhlasu možno porovnať ku krokom slona v porceláne. Vari iba slon totiž dokáže podobne dupať po hodnotách a nerozlišovať medzi pseudo-produkciou z doby socializmu a rodinným striebrom predkov. Poslucháč je však na rozdiel od slona tvor rozumný, preto logicky pátra po príčine „netradičného“ postupu vedenia rozhlasu. Náhoda je nepravdepodobná, tých náhod už bolo priveľa. Dobrý, avšak zle odhadnutý, úmysel možno tiež vylúčiť. Chýba tu totiž badateľná snaha o korekciu chybných krokov. Na neschopnosť pri systematickosti realizovaných zmien takticky nemožno nádejať. Takže vylučovacou metódou ostáva jediná motivácia - zlý úmysel. Úmysel uzurpovať si právo vyformovať rádio na svoj obraz. Alebo úmysel médium s vysokou sledovanosťou, práve pre túto jej sledovanosť, zničiť.

OTVORENÝ LIST

Vážený pán minister kultúry SR, vážení členovia Rady Slovenského rozhlasu!

Kultúrne dedičstvo národa je zriedlom, ktoré, napájajúc ducha, tvárni generácie a pozdvihuje úroveň spoločnosti. Je povinnosťou každého občana tento blahodarný prameň uchovávať čistý a nedotknutý, obohacovať ho a odovzdať do starostlivej opatery nasledujúcim pokoleniam. Slovenský rozhlas, budovaný a rozvíjaný už osem desiatok rokov, i v politicky ťažkých dobách kultúrne dedičstvo národa verejnosti sprostredkovoval, spoluvytváral ho, a v poslednom rade vysokou profesionalitou spravodajstva a spravodajskej publicistiky prispieval k výchove politicky zrelého občana s vyváženým spoločenským a politickým prehľadom.

Preto, podobne ako značná časť občanov Slovenska a poslucháčov Slovenského rozhlasu, aj my, s veľkým znepokojením a krvácajúcim srdcom sledujeme postupnú deštrukciu tejto dôstojnej verejno-právnej inštitúcie a jej degradáciu na tuctovú, nie príliš kvalitnú rozhlasovú stanicu, k čomu došlo pod novým vedením rozhlasu, a to najmä po zavedení novej vysielacej štruktúry. Je našou občianskou povinnosťou i dlhom pri spravovaní nášho kultúrneho dedičstva nemlčať, ale zdvihnúť varovný hlas a žiadať zastavenie demolačného procesu v Slovenskom rozhlase a spätnú rekonštrukciu tejto ustanovizne. Vo verejnosti, ako aj v kontaktných reláciách SRo, sa ozývajú početné sťažnosti - voči nevládnemu nahradeniu

Tvrde slová? Omnoho jemnejšie, než hrubé deštruktívne činy v rozhlase. Spomeňme aspoň niektoré. Zrušenie zrejme najsledovanejšej relácie SRo, piatkových večerných dialógov s politikmi, rušenie a skracovanie Rádiožurnálov na tzv. informačnom okruhu SRo, či skrátenie sobotnej poľudňajšej diskusnej relácie s politikmi. A v prospech čoho je obetovaný „ušetrený“ čas tzv. informačného okruhu? V prospech hudby, v po-

spievanej hymny jej inštrumentálnou podobou

- voči ubíjajúcejmu nasadeniu agresívnej, najmä anglickej hudby, bezohľadnej k tradičnému poslucháčovi Rádía Slovensko a voči zvýšeniu podielu takejto hudby na úkor hovoreného slova - voči bezohľadnej zmene známych zvukiek za rušivé a znervózňujúce zvuky americkej produkcie, bez akýchkoľvek spätosti so slovenskou a rozhlasovou tradíciou

- voči svojvoľnému poprehadzovaniu relácií a zrušeniu obľúbených piatkových nočných dialógov s politikmi - voči zlomyseľnému preobšadeniu profesionálnych redaktorov a hlásateľov s kultivovaným hlasovým prejavom neprofesionálnymi náhradníkmi s nemikrofonickými hlasmi, čítajúcimi správy tempom pod prahom vnímateľnosti - voči protispoločenskému zníženiu počtu Rádiožurnálov, ich výraznému skráteniu a voči úpadku ich politickej objektivity

- voči degradujúcejmu vypichovaniu katastrofických správ, „senzácií“ a zvrátenosti do popredia spravodajských relácií - voči demoralizačnému prieniku vulgárnosti, nehanebnosti až perversity do vysielania Slovenského rozhlasu...

Týmto otvoreným listom sa k verejnemu protestu voči uvedeným ničivým zmenám pripájame aj my a žiadame Vás, vážený pán minister kultúry, i vás, vážení členovia Rady Slovenského rozhlasu, o urýchlené zastavenie deštruktívneho procesu, o vykonanie nápravy, o vyvodenie dôsledkov, a o rekonštrukciu Slovenského rozhlasu do podoby dôstojnej verejno-právnej ustanovizne.

čiatku reformy najmä agresívnej, anglickej, zrejme po napomenutí rozhlasovou radou o čosi jemnejšej. Stále však prevládajú piesne s anglickými textami a bezduché najnovšie slovenské „hity“ namiesto toho, aby ťažisko hudobnej produkcie spočívalo v prinášaní najkvalitnejších diel slovenskej, prípadne českej hudobnej tvorby, ktorej textom poslucháč rozumie a ktoré ho duchovne obohacia, ľudovú hudbu nevnímajúc.

Už iba za nesprávne nasadený štýl hudby na najsledovanejší vysielací okruh by malo vedenie rozhlasu odstúpiť. O to skôr, že to nie je chyba jediná. Sú tu ďalšie. Umelecké rádio Devín sa nedá poriadne naladiť. Zvučku „Kto za pravdu horí“ zamenili za americké bombardovanie. Hymna sa už nespieva, akoby sa niekomu jej vlastenecké slová brídili. Neustále poslucháča uráža zvrhľá reklama. Počas kontaktnej relácie moderátor neuvedie telefónne číslo. Počet šepkanie účinkujúcich medzi sebou. Hlásateľ sa učí čítať správy v priamom prenose. Náplň popoludnia s rozhlasom zaujme iba ak škôlkára...

Čaša trepezlivosti pretiekla. Dňa 15. 3. 2007 minister kultúry SR a Rada Slovenského rozhlasu obdržali otvorený list predstaviteľov kultúrneho a spoločenského života, ktorého signatári žiadajú urýchlené zastavenie deštruktívnych zmien v SRo a rekonštrukciu tejto verejno-právnej inštitúcie do podoby, ktorá by bola dôstojná pre túto kedysi kvalitnú verejno-právnu inštitúciu s 80-ročnou tradíciou. List podpísalo 76 signatárov, z toho 60 spisovateľov, publicistov, vedcov, vysokoskolských pedagógov a ďalších osobností z oblasti kultúry. Za všetkých spomeňme Milana Rúfusa, Ladislava Ťažkého, Evu Kristínovú, Júliusa Binde- ra, Jozefa Markuša, Vincenta Šabíka, Jozefa Šimonoviča, Ábela Kráľa, Viliama Hornáčka, Jozefa Zavorského, Jána Buzáskyho, Pavla Hudíka, Vieru Švenkovú, Ľudovíta Štefka, Jána Smolca, Júliusa Handžárka, Jozefa Darma, Ivana Stadruckera, Romana Michelka, Teodora Križku...

Na reakciu adresátov čakáme...
IVA VRANSKÁ ROJKOVÁ

K slovenskému národnému povedomiu bola vychovávaná len jedna jediná generácia za celé dejiny Slovenska, a to v rokoch 1939 až 1945 žiactvo a študenti prvej Slovenskej republiky. Nikdy predtým, ani potom k tejto výchove nedošlo. Nemali o ňu záujem Maďari, ktorí násilím Slovákov odnárodňovali a maďarizovali, a tým menej Česi po vzniku spoločnej republiky.

Za prvej Slovenskej republiky bola však úloha pestovať národné povedomie venovaná mimoriadna pozornosť a darilo sa jej. Odchovanci všetkých vtedajších škôl, ale i vtedy žijúci dospelí občania, milovali svoju republiku. Tí starší si lásku k nej zobrali so sebou do hrobu, mladší, vtedajší žiaci alebo už študenti, ktorí dnes ešte žijú, nosili a nosia ju po celý život v srdci srdca a ako ich rodičia a prarodičia nechajú sa aj oni s touto láskou pochovať.

Slovenské národné povedomie školák získaval rôznym spôsobom. Nielen priamo výučbou, ale aj prostredníctvom detských časopisov, ako bol veľmi obľúbený Priateľ dietok, cez slovenské národné piesne - krásne obsahom i melódiou, alebo poéziu, prostredníctvom zborového spevu, ktorý dieťa priamo našiel a tak pôsobil na city a pozdvihoval sebavedomie žiacka, až po divadelné scény, zborové recitácie na oslavách rôznych výročí, výlety do prírody - bolo toho veľa, kde všade sa dalo poukázať, pozri sa, toto všetko je tvoja vlasť, buď hrdý a buď šťastný, že ju máš, lebo nie každému na svete je také šťastie dané!

Okrem toho pôsobila na dušu a po-

vedomie detí aj celková atmosféra slovenského domova. Dieťa nikde nepočulo - ani na ulici, ani doma - o nijakých prechmatech úradov, cigánstvach, podvodoch, klamstvách - to neexistovalo, lebo nič také ani v takom množstve nebolo - takže dieťa

Slovenské národné povedomie

bolo o pravde a spravodlivosti presvedčené. Vedelo, že žije v usporiadanej spoločnosti. Noviny publikovali pravdu, takže ani tu dieťa od dospelých nepočulo, že toto v tých novinách pravda nie je - ako je teraz úplne bežné, že novinár píše, čo ho len napadne, veru ho netrápi, že klame, len sa tak hory zelenajú! Takej morálky vtedy nebolo. Taký novinár by sa nebol našiel.

Posúďte, ako na povedomie dieťaťa pôsobila napríklad táto pieseň, ktorú vedelo každé, veď vtedy sa veľa, veľa spievalo:

Hej bystrý a smelý šuhaju, šuhaju, povedz nám, kto si ty? Ako ťa volajú?

Ja som šuhaj - Slovák v Tatrách deň mi svitol, mladosti mojej raj na Považí kvitol.

Zo slovenských predkov - otec môj mať moja, na zdravom koreni od pamäti stoja.

Dieťa obsah piesne stotožňovalo so sebou. Imponovalo mu, že je oslovené ako bystrý a smelý a hneď také chcelo aj byť. Taty - toľkokrát ospievané, ako mu to dobre padlo, že aj v tejto piesni sú citovaní a zdraví, pracovití rodičia, zakľučovali jeho sebavedomie skromného, ale šťastného dieťaťa.

ANNA MALÁ

OZNÁMENIE
Dňa 18. apríla 2007 uplynie 60 rokov od mučenickej smrti prezidenta prvej Slovenskej republiky Dr. Jozefa Tisa. V tento deň o 16,00 hodine sa uskutoční v Martinskom cintoríne v Bratislave požehnanie jeho nového pomníka. O 18,00 hodine bude celebrovaná zádušná sv. omša v kostole Blumentál.

Od pamätného novembra 1989 určité ľudia na Slovensku vo zvýšenej miere hovoria sami osebe ako o slušných ľudoch, čo je - mimochodom - samo osebe neslušné. Kde sa vzal tento zlozvyk zaraďovať samého seba do kategórie slušných ľudí, ktorý je organicky spojený zo zaraďovaním svojich oponentov do kategórie neslušných (čiže nevychovaných, nespôsobilých, netakných, nezdravých, neúctivých, negalantných, teda nemravných, neporiadnych, neprístojných, nemiestnych, impertinentných, ešte inak oplzlých, hrubých, drsných, vulgárnych, ordinárnych, surových, grobianických - alebo jednoducho sviň či aspoň svinariov)?

Keď sa pred 17 rokmi začalo pričasto vravieť o slušnosti, Vladimír Mináč poznamenal, že si treba dávať pozor na peňaženky. Vtedy totiž ešte málokto tušil, že môžeme prísť nielen o hotovosť, ale aj o celoživotné úspory a dokonca aj o kompletný národný (štátny) majetok, ktorý vytvorilo niekoľko generácií.

Ano, slušní sú tí, ktorí slušne zarábajú na počestnom okrádaní ostatných, a neslušní sú tí, ktorí im do neslušne pri-

pomínajú, nehanebne vyhadzujú na oči, ba ešte aj zhýralo vyčítajú.

Čo si však počať s týmito neslušnými a bezočivými ľuďmi v slušnej spoločnosti, ktorá sústavne zdôrazňuje právo na iné či odlišné názory? Riešenie sa nám dnes už zdá byť veľmi ľahké, ale aj v USA trvalo dosť dlho, kým naňho niekto prišiel. Bolo to zhodou okolností tiež v novembri - konkrétne 30. novembra 1978 v New York Times na strane A 23, kde prominentný americký novinár Anthony Lewis predkladá nasledujúci účinný recept ako náložiť s nepohodným autorom Markom Laneom: „Zostáva otázkou, ako je možné, že človek ako Mark Lane priťahuje toľko pozornosti. Predal už tisíce kníh a reklamných nálepk na autá o rozličných politických vraždách, dostáva za svoje prednášky vysoké honoráre, pozývajú ho ako svedka pred rozličné kongresové vyšetrovacie komisie, objavuje sa v televíznych diskusných reláciách... Vždy som si myslel, že Lane je len obchodník s výnimočným talentom ako ťahať ľudí a nos. Je však možné, že on sám svojim

výmyslom verí. Myslím si, že nadišiel čas, aby ho slušní ľudia v Amerike začali ignorovať“.

Slovenskí epigóni (napodobňovatelia) amerického vzoru sa od novembra 1989 už nezdržiajú nijakým vysvetľovaním či zdôvodňovaním ignorovania (úmyselného nevšímania si) neželaných

PAVOL JANÍK

Slušní ľudia ignorujú

autorov a ich neprijemných názorov a prikračujú priamo k realizácii záverečného odporúčania, ktoré je naozaj veľmi rafinované a mimoriadne účinnou formou cenzúry.

Čím pohoršil a pobúril Mark Lane slušných ľudí v Amerike, konkrétne v redakcii New York Times?

Mark Lane, ktorý sa narodil 24. februára 1927 v New Yorku, je americký advokát a spisovateľ - autor mnohých li-

terárnych diel, vrátane bestselleru *Rush to Judgment* (Útok na rozsudok). Táto kniha je jedna z dvoch najvýznamnejších publikácií bezprostredne spochybňujúcich závery Warrenovej komisie vyšetrujúcej okolnosti zavraždenia amerického prezidenta Johna Fitzgeralda Kennedyho. Kniha bola spracovaná do podoby dokumentárneho filmu v roku 1966. Autor neskôr napísal knihu *A Citizen's Dissent* (Občiansky nesúhlas), ktorá dokumentuje zodpovednosť vlády USA za zavraždenie Kennedyho. Meno Marka Lanea sa stalo synonymom pre kritiku CIA, FBI a americkej zahraničnej politiky. Jeho dve knihy *Conversations with Americans* (Rozhovory s Američanmi) a *Arcadia* sa zaoberajú americkými vojnovými zločinmi vo Vietname. Kniha *Code Name Zorro* (Krycie meno Zorro) je pohľadom na zavraždenie černošského vodcu Martina Luthera Kinga (kniha je nazvaná podľa krycieho mena, ktoré na označenie M. L. Kinga používala CIA). Lane zastupoval ako právnik sektu Peoples Temple v Guayane v čase pred masovou (samovraždou) jej členov v roku 1978.

V knihe *The Strongest Poison* (Najprudší jed) obvinil z masakry, pri ktorej zahynulo 918 osôb, americkú vládu a médiá z toho, že zločin vlády zamaskovali.

Nuž - dozaista je ľahšie úmyselne si nevšímať nonkonformného autora - obratného právnik a úspešného spisovateľa, ako polemizovať s jeho tvrdeniami.

Vráťme sa však k transatlantickému výletu na Slovensko, kde slušní ľudia a (po)slušné mainstreamové médiá ignorujú viacerých významných autorov združených v Spolku slovenských spisovateľov a dôsledne utajujú pred verejnosťou samu existenciu Spolku slovenských spisovateľov i jeho elitného časopisu Literárny týždenník. Výsledkom tohto spôsobu cenzúry je spoločenská prax, v ktorej všetci majú právo na vlastný názor, len ho poniektorí nemajú právo vyslovit'.

Preto je namieste zvolat: „Čím viac ľudí (inštitúcií, faktov) ignoruješ, tým si slušnejší“. A nečudo, že táto účinná metóda prišla z končín, kde sa už dávnejšie pokladá za slušné vykladať si nohy na stôl a vystupovať na verejnosti s rukou vo vrecku, čo sa v zaostalej Európe ešte stále môže pokladať za nekultúrne, arogantné, povýšenecké a pohrdavé správanie.

Dňa 20. mája tohto roka sa bude už po 41. krát konať Svetový deň komunikačných spoločenských prostriedkov (masmediálnej komunikácie). K tejto príležitosti pápež Benedikt XVI. napísal posolstvo, ktoré sa týka detí a médií. Posolstvo pápeža k Svetovému dňu bolo ako zvyčajne zverejnené 24. januára na sviatok Františka Saleského, patróna novinárov.

V posolstve Benedikt XVI. pripomína skutočnosť, že médiá majú veľký vplyv na výchovu detí tým, že takmer súťaživo vstupujú do výchovy, ktorá je zverená najmä rodičom ale aj škole a cirkvi. Všetkých, ktorí majú zodpovednosť v oblasti médií vyzýva k tomu, aby z nich vytvorili nástroj zmysluplný, hodnotný a užitočný formácie detí. Východiskovým bodom posolstva Benedikta XVI. je pozitívny pohľad na médiá ako také. Mediá môžu byť vždy v službe dobra. Zvlášť vtedy, ak má mediálny priemysel na zreteli ľudskú dôstojnosť a chráni ju. Predsa však, vychovávateľia detí by mali svojich zverencov formovať v cvičení sa slobode. Správna orientácia v slobode a výchova ku kritickému úsudku, ktorým sa treba učiť, sklbené s výchovou k médiám, ktorá má byť pozitívna, je dobrou cestou ako chrániť a rozvíjať osobné a spoločenské dobro.

1. Téma 41. Svetového dňa spoločenských komunikačných prostriedkov, „deti a médiá: výzva pre výchovu“, nás pozbudzuje k zamysleniu sa nad dvomi dôležitými oblasťami, ktoré majú medzi sebou súvis: predovšetkým je to formácia detí, a po druhé, snád' menej jasné ale taktiež veľmi dôležité, formácia médií.

Komplexné výzvy, ktorým dnes musí výchova čeliť, sú často späté s dominantným vplyvom médií v dnešnom svete. Mediá ako prvok globalizačného javu, z dôvodu rýchleho rozvoja technológie, hlboko stvárnajú kultúrne prostredie (porov. Ján Pavol II., Apoštolský list *Rýchly rozvoj*, 3). Naozaj, niektoré potvrdzujú, že výchovný vplyv médií vo formácii súperí s vplyvom školy, cirkvi, a snád' aj s vplyvom rodiny. „Pre mnohých je realita to, čo médiá uznávajú ako realitu“ (Pápežská rada pre spoločenské komunikačné prostriedky, *Aetatis novae*, 4).

2. Spojitosť medzi deťmi, médiami a výchovou môže byť predstavená pod dvoma aspektmi: formácia detí médiami a formácia detí k tomu, aby mali k médiám vhodný postoj. Vzniká určitý spôsob medzivzájomnosti, ktorá poukazuje na

Deti a médiá: Výzva pre výchovu

Posolstvo k 41. Svetovému dňu spoločenských komunikačných prostriedkov

zodpovednosť médií ako priemyslu a potreba činnejšej a kritičnej účasti čitateľov, televíznych divákov a poslucháčov. V tomto rámci, formácia k vhodnému používaniu médií je dôležitá pre morálny, duchovný a kultúrny rozvoj detí.

Ako je chránené a pozdvižované spoločné dobro? Vychovávať deti ku kritičnej súdnosti v používaní médií plynie zo zodpovednosti rodičov, cirkvi a školy. Úloha rodičov je prvoradá. Vyplyva z ich práva a z ich povinnosti zabezpečiť rozvážne používanie médií, formujúc svedomie ich detí k tomu, aby robili zdravé a objektívne rozhodnutie, ktoré ich bude viesť vo voľbe alebo v odmietnutí programov, ktoré sú im k dispozícii (porov. *Familiaris consortio*, 76). Za týmto účelom by mali byť rodičia povzbudzovaní a podporovaní školami a farnosťami, zabezpečujúc, aby táto ťažká, hoci z druhej strany zaujímavá rodičovská úloha bola doprevádzaná celým spoločenstvom.

Výchova k médiám má byť pozitívna. Deti, ktoré sú postavené pred to, čo je eticky a morálne vlnikajúce, dostávajú pomoc v rozvíjaní ich súdnosti, ich ostražitosťi a ich zmyslu pre rozlišovanie. Tiež je veľmi dôležité uznať základnú hodnotu rodičovského príkladu a výhody oboznámenia mladých s klasikmi detskej literatúry, výtvarného umenia a peknej hudby. Zatiaľ čo ľudová literatúra bude mať vždy svoje miesto v kultúre, pokúšenie senzacionalizmu by nemalo byť pasívne prijímané namiesto vyučovania. Krása, zrkadlo božského, inšpiruje a oživuje srdce a ducha mladých, zatiaľ čo ohavnosť a neslušnosť majú zneuctujúci vplyv na postoje a správanie.

Ako výchova vo všeobecnosti, tak aj výchova k médiám si vyžaduje formáciu v cvičení sa slobode. Je to náročná úloha. Veľmi často sa sloboda predstavuje ako neprestajné vyhľadávanie zábavy a nových skúseností. To je však opät' odsúdenie a nie sloboda! Skutočná sloboda by nemala nikdy odsúdiť jednotlivca – obzvlášť nie dieťa – k nenásytnému vyhľadávaniu novosti. Vo svetle pravdy sa skutočná sloboda zakusuje ako definitívna odpoveď na Božie „áno“ ľudstvu, ktorá nás volá k tomu, aby sme si vybrali, nie slepo ale uvážene, všetko to čo je dobré, pravdivé a krásne. Keď rodičia ako strážcovia tejto slobody postupne

dávajú ich deťom väčšiu slobodu, vtedy ich pozbudzuje k hlbokému radosti života (porov. *Prejav V. svetového stretnutia rodín*, Valencia, 8. júl 2006).

3. Táto úprimná túžba rodičov a vyučujúcich viesť deti na cestu krásy, pravdy a dobra môže byť podporovaná mediálnym priemyslom iba v tej miere, v ktorej podporuje základnú ľudskú dôstojnosť, pravú hodnotu manželstva a rodinného života, pozitívne naplnenie a plány ľudstva. Týmto spôsobom sa nutnosť médií mať účasť na účinnej formácii a na morálnych normách berie do úvahy s osobitným záujmom a ak aj naliehavosť nie len iba pre rodičov a vyučujúcich ale tiež pre všetky osoby, ktoré majú zmysel pre ich občiansku zodpovednosť.

Ubezpečení, že mnoho osôb, ktoré sa angažujú v spoločenských komunikačných ču kónat' poctivo (porov. Pápežská rada pre spoločenské komunikačné prostriedky, *Etika v komunikáciách*, 4) zároveň musíme uznať, že osoby, ktoré

pracujú v tejto oblasti sú vystavené „osobitným psychologickým tlakom a morálnym rozporom“ (*Aetatis novae*, 19), čo z dôvodu obchodnej súťaživosti niekedy vedie odborníkov na komunikáciu k zníženiu úrovne. Každá tendencia vytvárať programy a produkcie – zahrňujúc filmy a videohry – ktoré, v mene zábavy vyzdvihujú násilie a ktoré predkladajú protispoločenské správanie alebo ktoré zneuctujú ľudskú sexualitu, vytvára perverziu, perverziu tým viac odpornú, čím viac sa tieto programy adresujú deťom a dospievajúcim. Ako by sme mohli vysvetliť túto „zábavu“ nespočetným nevinným mladým, ktorí skutočne trpia násilnosťou, vykorisťovaním a zneužívaním? Z tohto pohľadu by všetci urobili dobre, keby sa zamysleli nad kontrastom medzi Kristom, ktorý „bral deti do náručia, kládol na ne ruky a požehnával ich“ (Mk 10, 16) a jednotlivcom, ktorý navádza na hriech čo i len jedného z týchto malých – bolo by mu lepšie, keby mu na

šiju zavesili mlynský kameň (porov. Lk 17, 2). Preto opätovne vyzývam zodpovedných za mediálny priemysel, aby formovali a povzbudzovali výrobcov k tomu, aby chránili spoločné dobro, bránili pravdu, ochraňovali osobnú ľudskú dôstojnosť a v školách, by dnes mali byť v popredí pre výchovu k médiám. Cirkev si predovšetkým žiada zdieľať víziu ľudskej dôstojnosti, ktorá je stredobodom každej zdravej ľudskej komunikácie. „Pozerám očami Krista a druhému môžem dať viac, než sú len veci vonkajšej potreby: môžem mu dať pohľad lásky, ktorý potrebuje“ (*Deus caritas est*, 18).

4. Samotná cirkev, vo svetle posolstva spásy, ktoré jej bolo zverené, je tiež učiteľkou ľudstva a nechýba jej pripravenosť podporovať rodičov, vychovávateľov, odborníkov na komunikáciu a mladých. Ich vlastné programy, vo farnostiach a v školách, by dnes mali byť v popredí pre výchovu k médiám. Cirkev si predovšetkým žiada zdieľať víziu ľudskej dôstojnosti, ktorá je stredobodom každej zdravej ľudskej komunikácie. „Pozerám očami Krista a druhému môžem dať viac, než sú len veci vonkajšej potreby: môžem mu dať pohľad lásky, ktorý potrebuje“ (*Deus caritas est*, 18).

Preklad z francúzskeho znenia „Les enfants et les médias: un défi pour l'éducation“, in *La Documentation catholique*, N° 4, 2007 a úvod TOMÁŠ PRUŽINEC

Celebrity, či osobnosti?

Boli sme navyknutí v našom civilizačnom prostredí posudzovať ľudí podľa toho, čo v dejinách národa alebo toho-ktorého európskeho štátu znamenali, a to nielen v politickej oblasti, ale najmä v tvorivej oblasti ducha: vo vede, umení, literatúre, divadelníctve a v tvorivej oblasti kultúry vôbec. Svedčia o tom všetky biografické slovníky a encyklopédie, naše slovenské nevynímajúce. Avšak po Novej sme zaznamenali vpád novej civilizačnej zložky a bezhraničnej slobody (pravda, aj na úkor pravdy!) a masmediálny priestor, dokonca aj v tzv. verejnoprávných zložkách ovládla honba za peniazmi, ktorá posunula vkus na úroveň krčmových debát a anekdot. Z obrazoviek a zo stránok tlaču sa stratili osobnosti a nahradili ich tzv. celebrity. Keď sa na tieto celebrity bližšie pozriete, zistíte, že buď ide o protagonistov istej lobistickej sféry, alebo o postavičky, urýchľované akoby v parenisku: množia sa ako huby po daždi na špecifickom spoločenskom podhuby; k všetkému prišli rýchlo buď politickou voľbou, alebo spriaznenosťou s istými zahraničnými kruhmi a sponzormi, alebo nedávnou privatizáciou, alebo výhrou v televíznej šou..., iba nie dlhodobou usilovnou prácou a zveľaďovaním talentov, ktoré im boli pri narodení dané. Veď vlastne aj pojem „celebrity“ vznikol na to, aby vytlačil pojem „osobnosti v národe a štáte“. Táto skutočnosť vonkoncom neznamená, že nemáme skutočné osobnosti. Ibaže o tie bulvár akosi nestojí. Záujem nie je o rovné, bezproblémové, charakterovo čisté osobnosti, ale o pokrivené alebo extravagantné typy, na ktorých si ctiteľia bulváru môžu hojiť svoje vlastné javy a

zakrývať vlastné prehrešky s obvyklou úľavou: „Nie som anjel, ale to by som nemohol urobiť...!“ Skutočné osobnosti buď mlčia, alebo keď sa ozvú, bulvár ich zahriakne. A keď napr. ich postoje a svetonázor nie je v súlade s ideovým zameraním časopisu, ten sa obráti proti nim. Nedávno sme boli svedkami toho, ako sa v editoriáli šéfredaktor známeho časopisu Týždeň, ktorý naozaj bulvárom nie je, obul do takej osobnosti, akou je pre slovenských katolíkov (a nielen pre nich!) kardinál Korec a označil ho za „mocou použitú a omámenú postavičku“. Nakolko poznáme životopis tohto, za komunizmu tajného biskupa Jána Chryzostoma Korca, vo všeobecnosti veľmi dobre vieme, že si svoje postavenie, vážnosť a úctu v spoločnosti a národe nevydobyť spoluprácou s akoukoľvek politickou stranou, ani využitím svojho literárneho talentu na teplom a bezpečnom mieste v zahraničí, ale životom v permanentnom prenasledovaní a dlhoročnom utrpení v povestných Kartúzach (ťažký žalár vo Valdiciach v Česku) a pod hrozbou násilnej smrti z rúk prenasledovateľov vo svojej vlasti. Desiatky jeho spolupratov kňazov žili podobne, ale nemali to šťastie dožiť sa pádu režimu a boli ubití (katolícki kňazi: Coufal, Polák a ďalší) a ich vraždy doteraz uspokojivo nikto nevyšetřil, ba vrahovia chodia po slobode... Čo povedať na záver? Že si takýto časopis viacej nekúpim? Ale veď nemáme na výber! Hovorím to aj na adresu tých, ktorí v tejto veci za toľké roky mohli niečo urobiť, ale neurobili...

ERNEST POZORNÝ

(Dokončenie z 1. strany)

No a opačne, existuje i vládna pravda, teda tá, ktorá je v prospech rozhodnutí prijatých vládou väčšinou.

Príklady ani netreba uvádzať. Príkladov je denne neúrekom. Ale stačí jeden za všetky. Keď vladla koalícia SDKÚ-DS, KDH a SMK, prelety amerických bombardérov ponad naše územie s oficiálnym schválením našej vlády

Dve pravdy

bombardovali Belhrad. Bomby padali aj na územia obývané našimi krajanmi. Zo záhrady v Bratislavskom Lamači som tie bombardéry mohol vidieť na vlastné oči. Povieť vám, mráz mi chodil po chrbte, lebo som videl agresiu v priamom prenose. Ibaže nebo nad mnou nebola obrazovka televízora, na ktorej sme mohli pred rokmi CNN prenášať bombardovanie Bagdadu. Tohto desivého pocitu ma nezbavilo ani nehlasovanie za povolenie preletov niektorými ministrami, lebo dotyční svoje hlasovanie zoberali až tak vážne, že v tejto vláde zotrvali do samého jej krčovitého konca.

Čuduj sa svete, dnes predseda SDKÚ-DS patrí k najhúževnatejším obrancom nenarušiteľnosti hraníc Srbska. Zmena ako šibnutím čarovného prútika. A nik sa ho na túto zmenu nepýta. Nik nežiada vysvetle-

nie: Pán Dzurinda, kedy ste to klamali, vtedy alebo dnes? Alebo je to stále o dvoch pravdách, o pravde moci a pravde na ceste k moci?

Aby som však nebol nespravodlivý, musím priznať, že takto to veru nie je len na Slovensku, ale všade, kam len ľudské oko dovidí a ucho počuje. V Česku roky vedeli, že USA hľadajú prihodné podmienky na rozmiestnenie radarov a rakiet, ktoré sú na pováženie blízko ruských hraníc, resp. máme použiť americkú politologickú terminológiu) ohrozujú ruskú národnú bezpečnosť. Muselo dôjsť k zmene vlády z oranžovej na modrú, aby sa bez referenda mohla začať uskutočňovať táto idea, ak sa, pravda, dá považovať za ideu takýto agresívny nápad.

Aj v Česku vláda argumentuje proti referendu tým, že ľud nemôže za takú odbornú otázku prevziať zodpovednosť, môže tak urobiť jedine vláda.

Tí, ktorí fandiá raketám, snívajú o takých „demokratických“ pomeroch, kedy ľud bude chodiť do práce, poctivo odvádzať dane a odborné otázky bude riešiť vláda. No ale to je o „demokracii“ elit, ba čo, o „demokracii“ svojvôle mocenských záujmov. Čo si budeme nahovárať, páni.

TEODOR KRÍŽKA

(Dokončenie z 1. strany)

Napriek tomu, či práve preto, uzatvára svoje presvedčenie ohlasovaním posolstva (gr. kerygma) o Ježišovi Kristovi a vyznaním viery: „Odvzdal som vám predovšetkým to, čo som sám prijal: že Kristus zomrel za naše hriechy podľa Pisem... (por. 1Kor 15, 3-9). Evanjelium teda nebolo pre apoštola Pavla iba mravným učením, ale modlitbou a stretnutím so živým a ukrižovaným Pánom. Na jeho živote možno vidieť, že stigmatizovaný Ježišom Kristom duchovne nasledoval Pána v utrpení aj telesne. V tom ho nasledovalo nespočetné množstvo mučeníkov krvi. Podotknúť treba, že v dlhej histórii Cirkvi máme aj nespočetné množstvo mučeníkov svedomia. Už v dávnejveku hovoril o nich Origenes. Boli to tí, ktorí v rôznych okolnostiach a tlakoch nezapreli Krista a žili kresťansky. Koľkých sme mali aj v našom národnom spoločenstve v uplynulom 20. storočí počas zločinnej nacistickej a komunistickej totality! Povýšených už na oltár i neznámych... Hovorím o niektorých z nich je ešte i dnes životu nebezpečné. Ich jedinou chybou bolo, že zostali verní Bohu, svedomiu a nechceli, aby Slováci naďalej zostali „negrami“ Európy, kým tí, ktorí im doteraz nevedia prísť na meno „zbierajú hriby na partizánskych chodníkoch...“

Za naše viny

Napriek týmto vrcholným svedectvám, za naše hriechy zomrel jedine Pán Ježiš: Za moje hriechy, za tvoje hriechy, za hriechy celého sveta. Predovšetkým táto skutočnosť nás naplnia hlbokou vďakou a chválou voči Vykupiteľovi. A úctou ku krížu -znaku spásy. K tomu nás opät' vyzve aj liturgia krížovej cesty so svojimi štrnástimi zastaveniami a na Veľký piatok aj rituál poklony svätému krížu. Pokiaľnime vtedy preto aj my a s hlbokou vďačnosťou a s vierou v srdci Spasiteľovi povedzme spolu s omilosteným autorom ako svoje myšlienky vyspieval v nám známej pôstnej piesni: „Ach, poďte kresťania, pozdravte kríž svätý, na ktorom je Kristus bolestne rozpätý. Kriste na kríži, Kráľu najvyš-

*Kto uveril, čo sme hlásali?
A Pánovo rameno komu sa zjavilo?
Veď vzišiel pred ním ako ratoliestka,
s'ta koreň z vyschnutej zeme.
Nemal podoby ani krásy,
aby sme naň hľadeli;
ani výzor nemal, aby sme po ňom túžili.
Opovrhnutý bol a najposlednejší z ľudí,
muž bolesti, ktorý poznal slabosť,
ako niekto, pred kým si zakrývame tvár,
opovrhnutý, a preto sme si ho nevážili.
On niesol naše neduhy,
vzal na seba naše bolesti.
No my sme ho pokladali za zbitého,
strestaného Bohom a pokoreného.
Ale on bol prebodnutý pre naše nepravosti,
pre naše zločiny strýznený.
Pre náš pokoj znášal trest
a jeho rany nás uzdravili.*

Iz. 53,1-5

ší, zmluj sa nad nami! Pre päť svätých rán milosť udeľ nám a odpusť nám viny!“ (JKS 131)

RUDOLF MASLÁK, farár

TISO, Jozef, katolícky kňaz, politik a prvý prezident Slovenska. Narodený 13.10.1887 vo Veľkej Bytči (Slovensko), zomrel 18.4.1947 v Bratislave (popravený). Bol druhým zo siedmich detí manželov Gašpara a Terézie Tisovcov. Otec bol másiarom. J. T. bol vychovávaný v prísne katolíckom duchu a bol mimoriadne nadaný. Preto mohol namiesto svojho staršieho brata navštevovať vyššiu školu. Gymnaziálne vzdelanie získal v Žiline a Nitre. Po maturite študoval teológiu vo Viedni - ako chovanec známeho „Pázmana“. Tam vplývali na neho katolícko - sociálne myšlienky docenta teológie a neskoršieho rakúskeho spolkového kancelára Ignáca Seipela. V roku 1910 bol vysvätený na kňaza a následne vykonával pastoráciu v niekoľkých menších slovenských obciach. V roku 1911 promovoval na doktora teológie. Vojskú službu vykonával ako vojenský duchovný. Potom bol učiteľom náboženstva na gymnáziu a nakoniec profesorom morálnej teológie v kňazskom seminári v Nitre. Od roku 1919 bol J. T. činný v Slovenskej ľudovej strane kňaza Andreja Hlinku (1864 - 1938). 1921 sa stáva sekretárom nového nitrianskeho biskupa Dr. Kmetku, ktorý bol poslancom Ľudovej strany. J. T. založil dva časopisy „Nitra“ a „Duchovný pastier“, odborný časopis pre praktickú pastoráciu. Proces vo veci urážky česko - slovenského prezidenta Tomáša Masaryka mu vynesol 4 mesiace väzenia a prepustenie zo služby na biskupskom úrade. V roku 1924 sa stáva farárom v Bánovciach nad Bebravou, 1925 opozičným poslancom v Prahe. Svoju stranu však priviedol do účasti vo vláde čím získal kreslo ministra zdravotníctva a športu v rokoch 1927 - 1929. Od roku 1929 je opäť v opozícii na čele tzv. „autonomistického bloku“ - zlúčenie Ľudovej strany so Slovenskou národnou stranou. V roku 1930 sa stal J. T. podpredsedom svojej strany a od roku 1938 nástupcom zosnulého vodcu strany Andreja Hlinku. 6. októbra 1938 na základe „Žilinskej dohody“ získalo Slovensko vnútornú autonómiu (ako dôsledok „Mnichovskej dohody“) a J. T. sa stáva prvým predsedom vlády autonómneho Slovenska. Jeho zosadenie pražskou centrálnou vládou 9. marca 1939 sa stáva zámkou pre národno-socialistické Nemecko na obsadenie tzv. „zbytku Česka“ (Rest - Tschechei) a jeho premenu na tzv. „Ríšsky protektorát“ (Reichsprotektorat). Slovensko sa 14. marca 1939 vyhlásilo za nezávislý štát pod nemeckou ochranou („Schutzstaat“) a J. T. sa stáva znovu predsedom vlády (po krátkom utiahnutí sa na svoju faru 10. marca 1939). Nakoniec v októbri 1939 sa stáva prvým prezidentom nového štátu. Hoci podľa ústavy mal J. T. najsilnejšiu pozíciu v štáte, v skutočnosti bol v permanentnom konflikte s radikálmi a s Nemcami spriaznenými kruhmi okolo predsedu vlády Vojtecha Tuku (1880 - 1946, popravený). V roku 1941 sa nevydaril puč ktorý proti nemu zorganizovali fašistické „Hlinkové gardy“. Koncom augusta 1944 obsadila nemecká armáda celú krajinu, aby potlačila sovietsko-česko-slovenské povstanie, a degradovala slovenskú vládu na bábkový režim. Po príchode Červenej armády v apríli 1945 utiekol J. T. cez Kremšmünster (Rakúsko) do Altöttingu (Bavorsko). Tam bol zatknutý a postupne väznený vo Freisingu a Garmisch-Partenkirchen. Napriek žiadosti o azyl bol vydaný novej česko-slovenskej vláde. Dňa 2. decembra 1946 bol proti nemu a niektorým ďalším ministrom slovenskej vlády začatý súdny proces. Proti J. T. bolo vznesené najmä obžaloby: 1. Činnosť za slovenskú samostatnosť pred 14. marcom 1939; 2. Zločiny proti slovenskému národu tým, že sa spojil s Hitlerom; 3. Zločin proti národnému (komunistami vedenému) povstaniu proti Hitlerovi (jeseň 1944); 4. Neľudské konanie, najmä napomáhanie pri likvidácii slovenských Židov. 15. apríla 1947 bol vynesol rozsudok smrti obesením, ktorý bol 18. apríla v bratislavskej väznici vykonaný. - J. T. sa podľa vlastného vyjadrenia cítil v prvom rade kňazom. Už ako študent, ovplyvne-

ný ideami katolíckej sociálnej náuky, chápal starostlivosť o dušu v spojení so starostlivosťou o sociálnu spravodlivosť. Toto pre neho v konkrétnej situácii znamenalo hlavne starosť o slovenský národ v jeho podriadenej pozícii, ktorá sa ani v novom česko-slovenskom štáte zásadne nezmenila. J. T. cítil ako vnútornú povinnosť angažovať sa pre záujmy svojho národa na konkrétnom stranicko-politickom poli. Základy pre svoju politickú činnosť nachádzal v kresťanskom učení a v jeho princípoch prirodzeného práva. Z katolíckej sociálnej náuky vyvodil hierarchiu troch prirodzených životných jednotiek: individuum - rodina - národ. Každá z týchto organických jednotiek dostala od Boha individualitu a slobodu rozvíjať sa samostatne podľa svojich vlastných síl. „Verejná moc“, teda štát, má iba stanovitiť zásady, práva a povinnosti pre tieto tri prirodzené danosti a im pri ich rozvoji napomáhať. J. T. považo-

val štát za identický s ľudom, s národom. Ľud (alebo národ) je živou organickou jednotkou a prirodzeným nositeľom všetkých práv. Je jediným suverénnym bytím a stojí nad štátom, ktorý mu má slúžiť. Štátny organizmus má byť tak usporiadaný aby bol nástrojom v rukách národa a má slúžiť jeho blahu. Prvý samostatný slovenský štát bol organizovaný ako „stavovský štát“, kontrolovaný Slovenskou ľudovou stranou, ktorá mala viac ako 350 000 členov. V danej situácii považoval J. T. systém jedinej strany („všetci Slováci v jedinej strane!“) a „vodcovský princíp“ za výhodnejší. Pre J. T. tiež platilo, že prioritou je vlastný národ („prvoradá je láska k vlastnému ľudu a až potom k iným“). Týmto korporatívnymi predstavami, ktoré individuum veľmi zreteľne podriaďovali spoločenským veličinám „rodine“ a „národu“, a organickým chápaním štátu stál J. T. úplne na platforme vtedy platnej tradičnej katolíckej sociálnej náuky. Toto rozhodne kresťansko-katolícke sebavedomie neprípúšťalo žiadnu pochybnosť o zásadnom odpore J. T. voči národnému socializmu a voči Hitlerovi. Cirkevné kruhy videli v J. T. garanta proti prevzatíu moci slovenskými národnými socialistami. Mocipáni v Nemeckej ríši ho považovali za nespoľahlivého, klerikála a reakcionára. Na september 1941 bol proti nemu naplánovaný atentát, ktorý iniciovala nemecká tajná polícia (Sicherheitsdienst). To, že na konci predsa len spolupracoval s Nemcami, vždy obhajoval tým, že mu išlo o to, aby Slovákov zachránil od najhoršieho a odvrátil obsadenie štátu Nemcami. V tejto súvislosti zostáva dodnes veľmi spornou otázka Tisovej účasti na deportáciách a likvidácii slovenských Židov. V roku 1942 bolo v dvoch vlnách do poľských vykynožovacích táborov vyvezených vyše 56 000 Židov. Z nich prežilo len niekoľko stoviek. Nepochybne bol J. T. ovplyvnený tradičným antisemitizmom sociálnej katolíckosti v dvojmonarchii. Vnímal Židov ako vykorisťovateľov slovenského ľudu a ako politik sa snažil znižovať židovský vplyv vo všetkých oblastiach verejného života. Tak došlo k tomu, že 9. 9. 1941 bol schválený zlopestný „Židovský kódex“, ktorý zbavil Židov na Slovensku prakticky všetkých občianskych práv. J. T. tento „Kódex“ nikdy nepodpisal. ale asi uvažoval o možnom vysídlení Židov. Vo svojej reči dňa 15. 8. 1942 obraňoval deportácie („Slováci sa zbavili svojich škodcov“). Podľa výpovedí dôveryhodných svedkov však nikdy nesúhlasil s fyzickou likvidáciou židovstva (Adolf Eichmann pred súdom v Jeruzaleme: „Tiso ako kňaz nechcel s tým mať nič spoločné.“) Ba čo viac, keď začali prenikať správy o skutočných pomeroch

Biographisch-Bibliographisches KIRCHENLEXIKON (BBKL), Traugott Bautz Verlag, Herzberg, zväzok XII (1997), stĺpce 183 - 188.

Autor: Lothar Bily

v zberných táboroch v Poľsku (jar 1943), osobne zachránil mnohých Židov pred deportáciami poskytovaním prezidentských výnimiek. Záverom však treba konštatovať, že J. T. sa nemohol, alebo nechcel presadiť proti antisemitskej vykynožovacej politike pronacistického predsedu vlády Tuku a vyslanca Killingeru (tito obaja uzavreli začiatkom roka 1942 plán na vysídlenie). Určite to bolo aj z obavy, aby sa Nemcom neposkytol žiadny ďalší dôvod na vojenskú intervenciu. Na posledné veľké vlny deportácií po obsadení nemeckými jednotkami (od septembra 1944) Slováci už viac ne-

O Jozefovi Tisovi v zahraničí

mali žiadny vplyv. ? Pokiaľ nie sú skutočne udalosti do posledných jednotlivostí objasnené, bude veľmi ťažké objektívne posúdiť osobu Tisu. Jeho následné posudzovanie kolíše medzi nekritickým uctievaním („najväčší syn slovenského národa“) a rozhodným odmietnutím („fanatický antisemita, prisluhovač nacistov“). Po zmenách v roku 1989 a po zriadení nového slovenského štátu k 1. 1. 1993 sa začala verejná diskusia o úlohe Tisu. Nacionalistické a katolícke kruhy hodnotia jeho postavu veľmi pozitívne, dokonca sa objavujú ojedinelé požiadavky, aby ho pápež vyhlásil za blahoslaveného. Dnes je možné urobiť nasledujúci súhrn: 1. Tisova politika sa pohybovala v medziach tradičnej hierarchie - stavovskej náuky o spoločnosti. 2. J. T. určite nebol priateľom, ani prívržencom Hitlera, resp. národného socializmu. 3. Nie je možné poprieť jeho antisemitizmus: Bol zakorený v nacionalisticko - ľudovom myslení, podľa ktorého bol vzťahom bodom jedine slovenský ľud. V tomto rámci mohol aj kňaz J. T. akceptovať určité protizidovské opatrenia. Tisov „príspevok“ k riešeniu židovskej otázky je v porovnaní k Tukovej politike „mierny“, ale stále hodný odsúdenia a odmietnutia. Takže na konci sa J. T. javí ako tragická postava, zamotaná do vlastných rozporov, ktorej sa nepodarilo včas uvoľniť z osídlen nacistických zločinov. Tiso sa konečne pokúšal Židov ľudsky zachraňovať, politicky ich však už obetoval.

Diela: Ideológia Slovenskej ľudovej strany, 1930; Pravda o Slovákoch, obhajovacia reč pred Národným súdom v Bratislave, 17. a 18. marca 1947, vydav. Jon Sekera (= pseudonym Jozefa Paučo), Passau, 1948.

Lit.: Tido Gašpar, Der Präsident der slowakischen Republik, Preßburg 1939; - Štefan Polakovič, Tisova náuka, Bratislava 1941; - Poverenictvo Informácií

(Hrsg.), Pred súdom národa. Proces s Dr. J. Tisom, Dr. F. Durčanským, A. Machom v Bratislave v dňoch 2. dec. 1946 - 15. apr. 1947, 5 Bde., Bratislava 1947; - K. Čulen, Po Svätoplukovi druhá naša hlava. Život Dr. Jozefa Tisu, Middletown 1947; - František Bokes, Die Geschichte der Slowakei, Prag 1954; - J. Lettrich, History of Modern Slovakia, London 1955; - T. Zubek, Monsignor Jozef Tiso. Controversial Personality, in: Homiletic and Pastoral Review 56 (NY 1956), 121-126; - Oscar J. Neumann, Im Schatten des Todes, Tel Aviv 1956; - L. v. Gogolak, Beiträge zur Geschichte des slowakischen Volkes, München 1963; - Milan Ďurica, La Slovacchia e le sue relazioni politiche con la Germania 1938-1945, Padua 1964; - Collegium Carolinum Bd. 15, Die Slowakei als mitteleuropäisches Problem in Geschichte und Gegenwart, München 1965; - J. K. Hoensch, Die Slowakei und Hitlers Ostpolitik, Köln-Graz 1965; - František Vnuk, Dr. Jozef Tiso. President of the Slovak republic, Sydney 1967; - Milan Ďurica, Die slowakische Politik 1938/39 im Lichte der Staatslehre Tisos, Bonn 1967 (Gastvorlesung); - Johann Kaiser, Die Politik des Dritten Reiches gegenüber der Slowakei 1939-45, 1969; - Jozef Paučo, Dr. Jozef Tiso a židovská otázka, in: Jednota, Ka-

tolický týždenník, Middletown (USA), Jg. 70, Nr. 3625-3631 (Jan./Feb. 1970); - Franz M. Schneider, Jozef Tiso - katholischer Priester und Staatspräsident der Slowakei, Rom 1970; - Milan Ďurica, La republica eslovaca y la tragedia de los judios europeos, Buenos Aires 1975; - Yeshayahu Jelinek, The Parish Republic: Hlinka's Slovak People Party 1939-1945, New York 1976; - Lisa G. Nardini, Tiso: Una terza proposta, Padua 1977; - Dorothea El Mallakh, The Slovak autonomy movement 1935-39; 1979; - Wolfgang Venohr, Aufstand in der Tatra. Der Kampf um die Slowakei 1939-44, 1979; - Ernst Zeisel, War der Priester und Präsident Tiso Hitlers Handlanger und ein Judenverfolger?, Benediktbeuern 1979 (Diplomarbeit); - Ladislav Lipscher, Die Juden im slowakischen Staat 1939-45; 1980; - Karin Schmid, Die slowakische Republik 1939-45. Eine staats- und völkerrechtliche Betrachtung, 2 Bde., 1982; - Yeshayahu Jelinek, The Lust for power: Nationalism, Slovakia and the Communists 1918-48, 1983; - Milan S. Ďurica, Jozef Tiso slovenský kňaz a štátnik, Abano Terme 1989; - Tilman Berger, Art. »Slowakei«, in: P. Rehder (Hrsg.), Das neue Osteuropa von A-Z, München 1992, 633-635; - Tilman Berger, Art. »Tiso, Jozef«, in: P. Rehder (Hrsg.), Das neue Osteuropa von A-Z, München 1993, 699; - Toni Herget, Die freie Slowakei, in: Olmützer Blätter, 41. Jg., Heft 6/1993, 66-68; - LTH X, 209 (M. Lacco); - Ivan Kamenec, Tragédia politika, kňaza, človeka. Bratislava 1998; - Walter Brandmüller, Holocaust ind der Slowakei und katholische Kirche, Neustadt an der Aisch 2004; Milan S. Ďurica, Jozef Tiso 1887 - 1947. Životopisný profil, Bratislava 2006.

Preložil: JOZEF RÁCZ

WOLFGANG BAHR

Tiso - slovenská trauma

Aj keď od popravky preláta a prezidenta (1939-1945) uplynulo už 60 rokov, stále to traumatizuje spoločnosť

Musieť žiť s tieňom minulosti nie je ľahké. O to ťažšie je to pre toho, kto si práve vydobyl svoje miesto na slnku. Toto platí aj pre slovenský národ, ktorý za svoju prvú nezávislosť v novovekých dejinách vďačí diktátorovi Adolfovi Hitlerovi, a nie právu na sebaurčenie.

Viac než tisícročie žili Slováci v Uhorskom kráľovstve bez vlastnej teritoriálnej osobitosti. Zatiaľ čo Česi v 19. storočí získavali stále väčšie práva, pre Slovákov sa ozvučilo stále do dnu: V roku 1875 bolo ztvorené posledné slovenské gymnázium, od roku 1898 smeli byť názvy obcí uvádzané len v maďarčine a dokonca aj slovenské časopisy nezriedka slúžili maďarizácii.

V takejto klíme vyrastal Jozef Tiso, prezident „Slovenského štátu“ v rokoch 1939 až 1945.

Študent vo Viedni

Tiso sa narodil 13. októbra 1887 na severe Slovenska. Teologické štúdium absolvoval vo Viedni. Býval v uhorskom kňazskom seminári Pázmaneum. Jeho učiteľmi boli neskorší spolkový kancelár prelát Ignaz Seipel, ako aj neskorší viedenský arcibiskup kardinál Teodor Innitzer, ale predovšetkým teológ morálky prelát Franz Martin Schindler a ďalej priekopník kresťansko-sociálnej strany Karla Luegera.

Pohľadnicu, ktorú raz Tiso poslal svojim priateľom do kňazského seminára v Nitre, považovali predstavení za protimaďarské podpichovanie. Hrozilo mu za to takmer znemožnenie kňazskej vysviacky. Naskutku ako mladý kaplán, ihneď po svojom návrate do Horného Uhorska, rozvinul cieľnú slovenskú národnú angažovanosť. Bol činný v Roľníckom spolku, pôsobil pri založení banky a vyučoval náboženstvo po slovensky. To bolo v roku 1907 zakázané.

Po vzniku Česko-Slovenskej republiky v roku 1918 vstúpil do politického

života. Bol jedným zo spoluzakladateľov Slovenskej ľudovej strany na čele ktorej stál prelát Andrej Hlinka.

Pretože Slováci nemali vlastnú šľachtu a takmer ani meštiansky stav, pripadla duchovenstvu, a to nielen katolíckemu, od 19. storočia vedúca úloha spoločnosti.

Ministrom v Prahe

Namiesto obrany pred maďarizáciou nastúpila teraz obrana pred echizáciou. Táto prebiehala neporovnateľne subtilnejšie. Napríklad v tom, že slovenský pravopis sa mal prispôbiť českému. Do krajiny na úpäti Tatier hŕfnie prichádzali učiteľia z českých zemí. Tito kvôli svojmu laicisticko-husitskému zameraniu narážali na postoje pravečne katolíckeho slovenského obyvateľstva.

Kritika českých postojov priniesla Jozefovi Tisovi v roku 1923 dva mesiace väzenia. Bolo mu znemožnené vykonávať činnosť vysokoškolského učiteľa a biskupského sekretára. Potom až do roku 1945 bol farárom v malom mestčku Bánovce, a to aj ako prezident republiky. Odtiaľ pochádza aj súčasná obava kryptokomunistov pred návratom „farsárskej republiky“.

Politika katolíckej Hlinkovej Ľudovej strany sprvoti bola zameraná na dosiahnutie autonómie v rámci Česko-Slovenska. V rokoch 1927 až 1929 bol dokonca Tiso ministrom zdravotníctva centrálnej vlády.

Avšak v tridsiatych rokoch sa tón vyostrel a Hlinka hovoril, že „Slovensko sa nevzdá slovenskej samobytnosti ani za cenu republiky“.

Úloha uskutočniť tieto slová pripadla po smrti mentora jeho nástupcovi Jozefovi Tisovi. Po Mnichovskej dohode (29. september 1938) bola ešte v rámci okliešteného Česko-Slovenska vytvorená autonómna republika a Tiso bol zvolený za predsedu vlády. V „slobodných voľbách“ zvíťazila Ľudová

Nad jednou dokumentárnou fotografiou...

Mladšia a stredná generácia nemala do roku 1989 možnosť dozvedieť sa objektívne skutočnosti, získať pravdivé informácie a poznatky o prvej Slovenskej republike v rokoch 1939 – 1945. Marxisticko-leninská, ale aj československá historiografia vykresľovala jej obraz výlučne negatívne, neobjektívne a často nepravdivo. Historické fakty a udalosti s ňou spojené hodnotila podľa nevráživých a obmedzených stránic, triednych, ideologických a čechoslovakistických kritérií alebo ich zamlčovala. Ešte horšie vyzneli v jej podaní poprední predstavitelia politicko-spoločenského života prvej Slovenskej republiky, ich životné osudy, činnosť a význam, najmä však hodnotenie prezidenta Dr. Jozefa Tiso.

Na jeho dehonestáciu a kompromitáciu často slúžili a doteraz sa používajú dokumentárne historické fotografie. Najmä fotografie z jeho rokovanií s Adolfom Hitlerom, s ktorým sa pri rôznych príležitostiach naživo stretol celkovo sedemkrát. Ešte častejšie to boli a sú fotografie z osláv potlačenia SNP v Banskej Bystrici dňa 30. októbra 1944.

Na margo prvého prípadu si treba jasne uvedomiť, že s najvyšším predstaviteľom nacistického Nemecka nesedel za rokovacím stolom chciac-nechtiac len Jozef Tiso, ale od roku 1933 všetci vtedajší poprední svetoví politici, vrátane sovietskych. Hitler reprezentoval jednu z najsilnejších svetových veľmocí. V rokoch 1938 – 1943 rozhodovo o osude a živote celej Európy, teda i Slovenska. Inými slovami, svojím rozhodnutím, alebo ako sa hovorí, jedným škrtom pera mohol zničiť národnú existenciu obyvateľstva na Slovensku, roztrhnúť národ a

krajinu na tri časti alebo ich nechať okupovať horthyovským Maďarskom či nacistickým Nemeckom, čo v marci 1939 aj veľmi reálne hrozilo a s čím sa nemecká strana vyhrážala aj v nasledujúcich rokoch vývoja.

Je priam neuveriteľné, že sa ešte aj dnes nájdu historici a ľudia, ktorí J. Tisovi vyčítajú cestu do Berlína 13. marca 1939 a jeho podiel na vzniku Slovenského štátu 14. marca 1939. Takéto riešenie bolo najlepšie a najoptimálnejšie pre tento národ a krajinu v danej geopolitickej situácii vo svete a v Európe zvlášť.

Vo všetkých učebniciach dejepisu, vo väčšine historických a dokumentárnych publikácií, v rôznych periodikách, dokumentárnych filmoch, na výstavách a expozíciách do roku 1989 sú uverejnené fotografie z nacistických osláv pádu Banskej Bystrice a potlačenia SNP 30. októbra 1944, najmä fotografia, ako J. Tiso vyznamenáva príslušníkov Wehrmachtu a zbraní SS za zásluhy v boji proti povstalcovi. Táto fotografia sa publikuje veľmi často aj po roku 1989. Na rozdiel od nášho príspevku, v ktorom sa dočítate o pozadí tejto udalosti a prečo sa J. Tiso rozhodol zúčastniť na tomto podujatí slúžiť slávnostnú omšu, vystúpiť s prejavom na námestí a po vojenskej prehliadke aj vyznamenať nemeckých vojakov a dôstojníkov, v iných prípadoch okrem lakonického a kompromitujúceho textu sa čitateľ už nič iného nedozvie, čo treba považovať

za falšovanie dejín alebo historickú poplpravdu.

Nemecké hlavné velenie na čele s gen. H. Höflem sa rozhodlo po páde Banskej Bystrice veľkolepo osláviť svoje víťazstvo nad povstalcami. Scenár osláv vypracoval smutne známy obersturmbannführer J. Witiska, šéf Pohotovostnej skupiny H SIPO a SD na Slovensku. Hlavnými udalosťami osláv mali byť ďakovná omša, slávnostné prejavy na námestí, vojenská prehliadka spojená s odovzdaním vyznamenaní nemeckým vojakom a dôstojníkom. Ústrednou postavou mal byť slovenský prezident Dr. Jozef Tiso. Po vypracovaní scenára však Nemci narazili na z ich strany neočakávanú prekážku. Prezident J. Tiso odmietol cestovať do Banskej Bystrice, slúžiť ďakovnú omšu, predniesť hlavný prejav a vyznamenať nemeckých vojakov. Len pod hrozbou veľkých represívnych opatrení voči obyvateľom Banskej Bystrice a príslužbu splnenia svojich požiadaviek sa J. Tiso zúčastnil osláv potlačenia SNP.

Nacisti ustúpili od hromadnej pomsty na obyvateľoch hlavných povstaleckých miest Banskej Bystrice, Turčianskeho Sv. Martina, Brezna a Zvolena. Z banskobystrickej väznice prepustili okolo 300 zaistených osôb, ktoré by ináč skončili v Nemeckej alebo v Kremničke.

Počet zajatých povstalcov, ktorí vďaka J. Tisovi nešli do zajateckých a koncentračných táborov, pramene uvá-

dajú okolo 20 tisíc. Aj preto a za týchto ľudí J. Tiso slúžil omšu (za všetkých padlých na oboch stranách), predniesol protipovstalecký prejav a na námestí vyznamenal nemeckých vojakov za potlačenie SNP. Ako sa neskoršie pred viacerými pamätníkmi a aj pred „Národným súdom“ po vojne vyjadril: „za tých pár plieškov mi to stálo“.

J. Tiso zachránil život niektorým obyvateľom Banskej Bystrice aj koncom decembra roku 1944. 27. toho mesiaca bol poškodený spojovací kábel nemeckej armády priamo v meste! V prípade neoznamenia a nechytienia páchatel'ov sa nemecké orgány rozhodli do 48 hodín zastreliť 10 rukojemníkov, popredných občanov mesta a účastníkov odboja a SNP. Boli to: V. Furdík, továrnik, Pavol Rutkay, továrnik, E. Ričanský, úradník, O. Kožej, úradník, I. Penik, úradník, Dr. V. Čársky, bývalý okresný náčelník a predseda O RNV v Banskej Bystrici, V. Vaško, študent, Ľudovít Nábělek, študent, Igor Nábělek, študent a V. Tomášek, úradník. Samozrejme, k sabotáži sa nik nepriznal. Dr. J. Balko, člen Štátnej rady, sa rozhodol za dobrodružných okolností cestovať do Bratislavy za prezidentom. Na priamu intervenciu J. Tiso, gen. H. Höfle, nemecký veliteľ na Slovensku, dal príkaz odvolať popravu rukojemníkov.

Viacerí slovenskí historici sa zhodli v názore, že J. Tiso bol najvhodnejšou osobou na nevďačnú funkciu prezidenta

Slovenskej republiky v nesmierne ťažkých rokoch druhej svetovej vojny. V tom bola jeho tragédia. Možno súhlasiť s vyjadrením kardinála Jána Chryzostoma Korca: „Dr. J. Tiso bol tragickou osobnosťou a žil v tragickej dobe. Prekazil mnohé zlo, prekazil všetko zlo zločinných nacistických síl nebol v stave. Prítom bol poverený viesť a zachraňovať Slovensko za otrasných a zločinných geopolitických okolností. Keď sa chcel vzdať funkcie (celkovo 3-krát, poznámka K. F.), najohrozenejší ho prosili, aby sa nevzdával“. Pre objektívnosť tohto konštatovania uvádzam aj prameň z inej strany – úryvok z dokumentov čs. národnosocialistickej strany z roku 1945, ktoré boli uverejnené Masarykovou univerzitou v Brne až v roku 1995: „Převládá přesvědčení, a to i mezi Čechy na Slovensku usedlymi, že Tiso byl člověk, který učinil vše, aby Slovensko uchránil od hrůz války, který z křesťanského přesvědčení chránil i Čechy i Židy a že učinil-li něco v rozporu se svým kněžským úřadem nebo vlasteneckým přesvědčením, stalo se tak pod nátlakem okolností nebo na přímý německý nátlak. To je názor dobrě poloviny Slovenska...“ Obsiahly citát som uviedol z dôvodu objektívneho hodnotenia, pretože považujem za absurdnosť podozrievať českých národných socialistov (ich ministri 16. apríla 1947 na zasadnutí vlády hlasovali za neodporúčenie milosti, t. j. za popravu) z nejakých sympatií k J. Tisovi alebo k prvej Slovenskej republike.

Rozhodnutie vykonávať najvyššie funkcie v štáte až do konca, mierniť zúrivosť a pomstychtivosť nacistov po potlačení SNP, zachraňovať, čo bolo možné i nemožné, ho napokon po vojne stálo vlastný život.

KAROL FREMAL

strane z 97,5 % hlasov. Keď bol Tiso 13. marca 1939 predvolaný do Berlína bolo každému jasné kto udáva tón.

Prezidentom v Bratislave

Nasledujúci deň bol v Bratislave vyhlásený „Slovenský štát“, ktorý väčšine Slovákov doprial uprostred vtedajšieho vojnového virvaru v mnohých ohľadoch obdobie rozkvetu. Okrem iného boli založené Slovenský rozhlas, Národné múzeum, Národná knižnica, boli stavané kostoly a zriaďované školy. Nebolo to však len preto, že existovala samostatná republika, ale cenou za to boli aj ľudské obete: Nasadenie slovenských vojakov vo vojne po boku Tretej ríše a predovšetkým vystavovanie Židov, čo stálo 67 000 životov.

Nepomáhajú tu ani mnohé uisťovania, že prezident Tiso deportácie prechodne zastavil a že nie on ale predseda vlády Tuka bol za ne zodpovedný; ani to, že Tiso poskytnutím výnimiek zachránil 5 000 Židov a že samotní Židia ho prosili aby zotrval v úrade. Nemožno to zmieriňovať ani tým, že Židia nadžiadali Maďarom a snažili sa o pripojenie Slovenska k Maďarsku. A už vonkoncom nie to, že Tisov antisemitizmus nebol rasový ale že bol motivovaný nábožensky a ekonomicky. Zdá sa, že holo-kauz za vlády „vodcu“ Tisu predsa len existoval.

Jozef Tiso vo svojom vládnom vyhlásení pred parlamentom „Slovenskej krajiny“ vyhlásil: „Pri riešení židovskej otázky nás budú viesť len záujmy slovenského národa“.

Na konci vojny ušiel do benediktínskeho kláštora Kremsmünster a odtiaľ do kapucínskeho kláštora Altötting. Tam ho zajali americké vojská a vydali do Česko-Slovenska, ktoré medzitým znovu vzniklo. Následne bol Tiso vo verejnom procese v Bratislave odsúdený na smrť a 18. apríla 1947 obesený. Obžaloba znela: Vezláreň, účasť vo vojne na strane hitlerovského Nemecka, potlačenie Slovenského národného povstania v roku 1944 a prenasledovanie kritikov režimu.

Kontroverzný i dnes

To, že téma Tiso je na Slovensku nanajvýš aktuálnou i dnes ukázali ne-

dávne diskusie v súvislosti s Tisovou biografiou saleziánskeho kňaza Milana Ďuricu, ktorá sa končí 16-stránkovým odporúčaním, aby bol Tiso vyhlásený za blahoslaveného, ako aj najnovšie diskusie okolo obsadenia riaditeľa „Ústavu pamäti národa“. Právo navrhnuť kandidátov na tento úrad má podľa koalícnej zmluvy Slovenská národná strana. Táto vytrvalo vytýka kresťanským demokratom, že zradili Tisovu dedičstvo a v roku 1992 hlasovali proti obnoveniu nezávislosti. Súťaž o Ústav pamäti národa vyhral Ivan Petranský, ktorý predtým pracoval v Akadémii vied, v Arcibiskupskom archíve v Trnave a v národnej kultúrnej inštitúcii Matica Slovenská. Obe mená označujú aj dve generácie, ktoré sa nástojčivo zasadujú o revíziu obrazu Jozefa Tiso: vehementne - ako to robí z exilu sa vrátiaci 81-ročný Ďurica, alebo s diferencovanými sympatiami - ako to koná 31-ročný Petranský.

Pozornosť vzbudzujú aj katolícki cirkevní vodcovia. Ján Sokol, arcibiskup bratislavsko-trnavský, sa v jednom interview na prelome rokov vyjadril, že jemu ako dieťaťu sa v Tisovom štáte vodilo dobre, a že on si Tisu „veľmi váži“ a že celú „túto dobu“ hodnotí „vo veľmi pozitívnom svetle“. Biskup František Tondra, predseda biskupskej konferencie, mu však v zriedkavej priamosti zazlieval, že znovu otvoril veľmi chůlostivú tému, ale hneď dodal, že ak by Tiso nebol katolíckym kňazom, tak by dnes o ňom už nikto viac nehovoril.

Tento tiež z minulosti, s ktorým musia Slováci žiť, je oveľa väčší než ten, ktorý so sebou nesú Rakúšania. O to viac treba hodnotiť tie hlasy na Slovensku, ktoré pri všetkej úcte k Tisovým dobrým úmyslom otvorene pomenávajú jeho antisemitizmus a jeho naivitu vo vzťahu k nacionálnemu socializmu a toto bez okolov aj futujú. Vstúpiť do seba by však mali aj Maďari, Česi a nemeckí Rakúšania, ktorí svojou politikou Slovákov priamo či nepriamo vohnali do Hitlerovho náručia.

Z článku Wolfgang Bahr: *Slowakisches Trauma Tiso podľa rakúskeho časopisu „Die Furche“*, Wien, 1. 3. 2007, s. 10. preložil JOZEF RÁCZ

MILAN S. ĎURICA

Marec 1939 a Slovensko

Slovenský štát, či presnejšie Slovenská republika z rokov 1939 – 1945, je historický fakt. Jeho jednohlasné vyhlásenie zákonodarným orgánom autonómnej Slovenskej krajiny – ktorý bol vtedy nepochybne najvyšším orgánom politickej vôle občanov Slovenska – prijala väčšina obyvateľstva a v pomerne krátkom čase uznala aj väčšina vtedy jestvujúcich štátov na svete, medzi nimi aj všetky vtedajšie veľmoci (Nemecko, Francúzsko, Veľká Británia, Taliansko, Japonsko a ZSSR) s jedinou výnimkou USA.

Jeho vznik práve 14. marca 1939 bol podmienený geopolitickou situáciou v strednej Európe, ktorú západné mocnosti prenechali exkluzívnej nadvláde Nemeckej ríše. Prispela k tomu krátkozraká hegemonická a odnárodnovacia politika česko-slovenských vlád, konkrétne prezidenta republiky T. G. Masaryka a Edvarda Beneša s cieľom utvoriť neexistujúci „československý národ“. Nemecký diktátor Hitler totiž už 5. novembra 1937 oznámil najvyšším veliteľom armády svoje neodvolateľné rozhodnutie rozbiť Československo. Všetko čo nasledovalo, boli iba politické sondovania, akým najvhodnejším spôsobom, a teda s čím najmenšími stratami realizovať toto jeho rozhodnutie. Mníchovský diktát bol výsledkom tejto Hiterovej politiky. Vtedy aj Beneš pochopil, že jeho štátu je koniec a odišiel do Londýna. Českým a slovenským politikom ostávala úloha zachraňovať, čo sa ešte zachrániť dalo. Preto sa všetci usilovali získať si priazeň Hitlera. Chvalkovec už 13. októbra 1938 oznámil von Ribbentropovi, že CSR obráti svoju politiku o 180° a v decembri ho prijal aj Hitler. Keď však bolo jasné, že Hitler vojensky obsadí Česko a Moravu, Slovákom neostávalo iné, ako sa podobne pokúsiť zachrániť tým, že podľa vôle Hitlera vyhlásili samostatnosť, ktorú bol ochotný zaručiť. Alternatíva, pred ktorú ich postavil bolo rozdelenie Slovenska medzi Nemecko, Maďarsko a Poľsko. Žiaden zodpovedný politik by nemohol pred národom zodpovedať za túto druhú alternatívu. Aj preto ani jeden z poslancov Slovenského snemu nehlasoval proti, ani sa nezdržal hlasovania.

Kto pozná dejiny, vie, že prakticky všetky malé, ale aj väčšie štáty mohli vzniknúť iba vtedy, keď to bolo v záujme rozhodujúcich mocností. Takto vzniklo Bulharsko, Fínsko, Estónsko, Lotyšsko, Litva, Poľsko, bývalé Česko-Slovensko, bývalá Juhoašlávia, Írsko, Rakúsko, neskôr Izrael, a takto vznikajú aj v súčasnosti nové štáty. Vyčítať Slovenskej republike, že pri jej zrode stála Nemecká ríša, je úplne mimo tejto logiky.

O kvalite prvej Slovenskej republiky možno disku-

tovať. Jej hodnotenie bude vždy závislé od uhla pohľadu a od konkrétnych hodnotiacich parametrov. Lebo ešte nejstvoval na svete štát, ktorého zriadenie, zákonodarstvo a všetky administratívne, kultúrne, ekonomické i vojenské opatrenia tak vnútroštátneho, ako aj medzinárodno-politického charakteru a ich výsledky v rovine sociálneho rozvoja, výšky životnej úrovne a všeobecného súhlasu

obyvateľstva by vykazovali iba pozitívne hodnotenie. Je celkom zrejmé, že aj Slovenská republika mala svoje nedostatky, chyby a nepravosti. Ale ak sa jej jestvovanie porovnáva s povinným rozhladom na situáciu v okolitých štátoch nášho stredoeurópskeho priestoru, každý objektívny pozorovateľ musí uznať, že vykazovala nepomerne viac pozitívnych ako negatívnych stránok. Nikdy predtým – a žiaľ nikdy potom – nebolo na Slovensku toľko pokoja a slobody v pestovaní národnej kultúry a vedy, v rozkvetení umení a duchovnej tvorby, v slobodnom prejave náboženskej viery a s ňou spojených ľudových tradícií, v ekonomickom rozvoji a citeľnom zlepšovaní životných podmienok drvicej väčšiny obyvateľov, ako práve za krátkych šesť rokov Slovenskej republiky. V tomto sa zhoduje dnes už značná časť aj zahraničných historikov.

Závislosť Slovenského štátu od Hitlerovej ríše bola nevyhnutným dôsledkom medzinárodnej situácie. Preto aj Slováci museli sa zúčastňovať na obetiach najhroznejšej vojny ľudských dejín, obetujúc desaťtisíce svojich vojakov na fronte a státisíce svojich pracovných síl v živote nebezpečných podmienkach v Nemeckej ríši. Do tohto rámca patrí aj účasť Slovenska na nacistickom prenasledovaní židovskej menšiny. Bol to jeden z hlavných zámerov Hitlerovej politiky „prečesať Európu a zbaviť ju Židov“. Bolo to protiprávne, nemravné a neľudské celkom tak, ba ešte viac, ako celá vojna. Ale ak sa tomu nevyhli oveľa staršie, historicky zakorenenejšie a väčšie štáty vo vtedajšej Európe, je historicky nekorektné predpokladať, že to mohol urobiť najmladší a ledva založený štátik s necelými 3 miliónmi obyvateľov. Ako Hitler reagoval na pokusy odporu v tejto otázke, to sa ukázalo v Holandsku a neskôr aj v Bulharsku, kde to stálo čára Borisa jeho život. Preto je paradoxné, a eticky nekorektné, ak dnes už nikto nevyčíta spoluprácu na tomto diabolskom Hitlerovom diele ani samému Nemecku, ani napríklad Maďarsku, kde tých obetí bolo nepomerne viac, ale iba prvej Slovenskej republike. V objektívnych dejinách nemožno postupovať s aplikovaním rozličných meradiel na podstatne tie isté situácie a činy.

Portrét maturanta Jozefa Tótha

Básnika-kňaza Jozefa Tótha sme už v Kultúre predstavili viackrát. Na škodu veci poznajú ho najmä na východe Slovenska. Ide však o osobnosť, ktorá patrí do hviezdnej zostavy národnej kultúry. Jej život poznačený utrpením a vernosťou by mohol slúžiť ako príklad toho najuľachtiliejšieho, čím súčasné generácie kňazov a spisovateľov prispievajú do národného kultúrneho dedičstva. Je milou yhodou okolností, že sme sa s ním porozprávali práve v marci, mesiaci jeho narodenia (1925, Haniska pri Košiciach).

- Vybrať si cestu dlhého, zdravého života, ktorý je žitý bez prekonávaní protivenstiev a prekážok, by pre vás vari nebolo ani zaujímavé. Kde, v akých podmienkach sa rodia takito zocelení ľudia?

JOZEF TÓTH: - V mojom detstve bolo dôležité to, že som žil v prostredí, kde sa v človeku vytváral harmonický duch, ktorý sa opieral o lásku a priateľstvo, čo vychádza z kresťanskej viery. Pohyboval som sa v obrovských škálach viery a prírody. Boli to úžasné dimenzie, ktoré svet nepozná. Prekrásna syntéza! Nikdy by som si nedovolil inú! Dobré je začínať celkom dolu, aby sme vedeli správne hodnotiť, čo je hore. A dobré je zmerať človeka od päty po hlavu, od jeho veľkosti až po podživočíšnu nízkosť! V rodine, v škole i v kostole som sa naučil nielen matematickú násobilku, ale aj násobilku ducha a všeľudskosti, že pravda, dobro a krása bývajú v jednom srdci, a to je základný zákon života.

- Teda rodičia, rodná dedina, možno učiteľ - to formovalo základy budúceho básnika?

JOZEF TÓTH: - Haniska pri Košiciach bola v časoch môjho detstva kultivovaná dedina. Kapláni boli aktívni. Ľudia boli rozliční, chudobnejší i bohatší, ale všetci sme boli ako jedna rodina. Prevládal tu kresťanský spôsob života. Zahŕňal v sebe prírodu, ale aj nadprírodu, - človek potrebuje dve krídla, s jedným sa lietat' nedá ani v supervedeckom svete.

Najstarší písomný doklad týkajúci sa Hanisky je z roku 1267. Na malom vršku mal gróf Ziči postavený kaštieľ. Patrila mu celá dedina. Moji rodičia pracovali u grófa. Grófkova bola slepá, no mala sociálne cítěnie a bola ľudská, pomáhala chudobným. Kláštor založený ešte roku

Utrpenie privádza k múdrosti a múdrosť k láske

Zhovárame sa s Mons. Jozefom Tóthom

1878 veľmi blahodarne pôsobil na celú dedinu. Pôsobili tam sestričky rádu sv. Križa, bola tam založená dievčenská rímsko-katolícka základná ľudová škola a detská „opatrovňa“. Základná škola bola cirkevnou školou aj po 1. svetovej vojne. Od školského roka 1919/20 sa vyučovačou rečou stala slovenčina. V škole sa okrem vyučovania nacvičovali divadelné hry, pripravovali sa kultúrne podujatia. Ako 2-ročný som šiel do materskej školy, v ktorej pôsobili ctihodné sestričky. Orientovali sa výrazne na morálny profil, ale boli pripravené aj do života, vedeli variť, šiť... Po nástupe do školy som mal vynikajúceho učiteľa, volal sa Horňák. Suverénne som i vďaka nemu ovládal zemepis, matematiku a slovenčinu. Učiteľ navrhol poslať ma ďalej do školy.

- Roku 1938 ste začali študovať na gymnáziu, zaujímala vás literatúra, koncipovali ste si duchovný svet. Do vašich študentských rokov zasiahol pád ČSR a druhá svetová vojna. Prezradíte niečo z tohto obdobia vášho života?

JOZEF TÓTH: - V rokoch 1938-1945, po rozpade ČSR, som študoval na slovenskom gymnáziu v Košiciach, ktoré malo kuriózne dlhý názov: Uhorské kráľovské štátne reálne gymnázium s vyučovacím jazykom slovenským. A v rokoch 1945-1946 som dokončil štúdium na II. štátnom gymnáziu, kde som maturoval. Bolo to gymnázium, kde sme všetci tvorili jednu rodinu. Mali sme jeden jazyk a jedno srdce! Zostali sme nielen spolužiakmi, ale aj bratmi až do smrti! Voľakedy sa dával veľký priestor literatúre, veľmi veľký, už v škole nás inšpirovali profesori, aby sme čítali a písali. V knižnici sme boli stále, lebo sme boli chudobní chlapci a peniaze na knihy nikto nemal. V roku 1946 som začal študovať teológiu v Košiciach, i keď som nepatril medzi svätuškárov ani

miništrantov. Nevedel o mojom rozhodnutí ani najlepší priateľ, s ktorým som sa spolu išiel prihlásiť. Po nástupe komunizmu sa už nedalo ísť študovať do zahraničia, preto nás poslali s mojím priateľom na štúdiá do Bratislavy na Katolícku bohosloveckú fakultu, a tam som odborne študoval filozofiu a teológiu, bol zo mňa zaniatený študent. Naučil som sa precízne rozlišovať pojmy: právo, pravda, spravodlivosť, sloboda, život. Tieto pojmy pre mňa doteraz nestratili svoju platnosť.

- Roku 1950 totalitný režim podnietil likvidáciu teologických fakúlt a kláštorov aj na Slovensku. V rokoch 1950-1954 ste už „promovali“ na „Čiernej univerzite“. Čo pre vás znamená byť ponížený?

JOZEF TÓTH: - V roku 1950, keď boli zrušené všetky kláštory, ale aj teologické fakulty a inštitúty, sme museli nastúpiť do vojenských pracovných táborov, ktoré mali rafino-

vaný názov: PTP - Pomocné technické prápor. Byť ponížený pre mňa znamená pochopiť celú hĺbku a výšku života. Všetko, čo mám, som dostal. Tam som aj promoval. Diplom mi nevystavili. To nič. Prešiel som mnohými prekážkami, aby som si uvedomil, že veriaci človek sa krížom obdarúva, a nie zotročuje.

- V čase, keď ste už stáli pred najjednoduchším ortielom prisluhovačov režimu, teda pred smrťou, „keď celý svet bol zbesnený“, v ústrety vám vyšiel človek. Záznak? „Čo nie je z pravdy, zahynie“. Čo pre vás znamená sloboda?

JOZEF TÓTH: - Áno, ešte pred skončením II. svetovej vojny v roku 1944 mi vo vojenskom pracovnom tábore hrozil trest smrti, ktorému som zázračne unikol a o krátky čas, podľa múdrosti latinskej vety: Salus in fuga - záchrana je v úteku, som spolu so svojimi spolužiakmi utiekol. Viete, sloboda je veľkou rados-

ťou. Cení si ju každý, kto je niekde uzavretý tak vodotesne, že sa nemôže dostať von. Kto poznal otroctvo alebo diktatúru, keď vás vložia do nejakej klietky a ste bezmocný... Ak niekto vyvalí dvere, je to úžasná radosť! Aj keď svet, do ktorého pôjdete, nie je práve ideálny, ale prirodzene lepší ako ten, ktorý bol. A vy sa môžete pohybovať, aj keby vám vymedzili priestor, menší priestor, aj toto je dar. Je to pre vás sloboda. 17. november bol pre nás to „vyvalenie dverí“. Človek môže slobodne hovoriť, slobodne myslieť, môže sa slobodne pohybovať. A to je ohromná vec. Aj v tomto systéme je čosi pokazené. V ľudskej sebeckosti rôzneho druhu chýbajú brzdy!

- Tajne vysvätený za kňaza (1969) ste boli začlenený do spoločenstva učeníkov Nazaretského. 20 rokov ste pripravovali v podzemnej Gréckokatolíckej cirkvi adeptov na kňazstvo. Gréckokatolícka cirkev bola zrušená. Čím bola pre vás katolícka viera?

JOZEF TÓTH: - Každý živý organizmus sa bráni, Cirkve s tým má 2000-ročné skúsenosti. Gréckokatolícka cirkev bola r. 1950 stranou a vládou násilne zrušená, preto hľadala spôsoby na záchranu podobne ako ostatné cirkvi. Vytvárala si rezervy aj pre krajné prípady. Som rád, že som

Vysoká škola bohoslovecká. Košice 1948. Mons. Jozef Tóth prvý zľava

mohol byť pri tom spolu s mojím priateľom a bratom Mons. Mgr. Jánom Krajňákom a s inými bratmi a že sme prežili toto obdobie temna a Pán nás obdaril aj radosťou, že sme mohli byť aj pri zakladaní Gréckokatolíckej bohosloveckej fakulty UPJŠ v Prešove r. 1990. Pre nás bola, je a bude viera obrovským ďalekohľadom, teleskopom i mikroskopom pri poznávaní seba i sveta, a taká viera neobmedzuje ani ľudské oči, ani ľudské poznanie. Naopak, rozširuje ho.

- Boli ste v bývalom režime nespoľahlivý, prenasledovaný a väznený. Bojovali ste svojimi myšlienkami za to, čo sa ľudom upieralo, teda za slobodu a demokraciu. V r. 1990 ste boli jedným zo zakladateľov Gréckokatolíckej bohosloveckej fakulty UPJŠ v Prešove, kde ste sa stali prodekanom a tu aj prednášali. Odovzdané poslanstvo múdrosti a skúsenosti študentom sa prejavuje už v ich osobnej snahe, v kultivovanosti. Vaša prozaická a poetická literárna tvorba je však prístupná všetkým. Ktoré diela vám boli knižne vydané a ktoré pripravujete?

JOZEF TÓTH: - Tak v dobe temna, v živote ako aj na novoutvorenej fakulte som prezentoval program syntézy viery a poznania, syntézu prírody i nadprírody, dobra, pravdy a lásky. Mój životný postoj sa prejavil už od začiatkov aj v písaní. Ja nie som výrobca litier. Texty, ktoré som napísal, sú iba dielom ľudského ponoru do zmyslu ľudského bytia. Zárazak stvorenia i tvorenia a zárazak vnímania človeka, jeho schopnosť priblížiť sa k prameňom tohto zázraku, či už na lane litery, tónu, farby, skladby, na skrytom lane, ktoré voláme charizmou, je výsostným darom, a preto sa nesmie stať kupčiarstvom, remeselným, ani politickým či aranžérskym tovarom. Knižne mi vyšli: Človek Jób hovorí s diablom, Evanjelium apoštola Judáša, Spev košického tria, Pieseň zo Solúna a Žalmy na rozhraní tisícročí.

V rukopisoch mám Slnko pod zemou, Babylonské piesne, Posolstvo a miniromán Juro Čečko.

- Žalmy na rozhraní tisícročí vydalo Vydavateľstvo Verbum roku 2006. Sú podnetom pre zamýšľanie sa nad humánnosťou ľudstva, človeka, nad potrebou viery, kresťanstva, nad morálnymi hodnotami. Ak hynul duch, pomáhali biblické žalmy. Pretože aj svet moderného človeka je predovšetkým svetom ducha, siahla som po spomínanej knihe. slovil ma každý váš verš, lebo bol písaný z hĺbky vlastného ľudského poznania. Pomohli ste mi priblížiť sa k pravde. Čo vás inšpirovalo k napísaniu Žalmov?

JOZEF TÓTH: - Nielen moje videnie, skúsenosť, zážitky, štúdium a prostredie formovali to, čo som ako

Návrat z PTP, 1954

homo simplex napísal, ale hlavne fascinujúca a emanujúca sila slova i Slova, ktorá má účinok atómovej radiácie a ktorej sa nemôžeme zbaviť, ma prenikala a preniká, a preto ju najprv preosejem cez celé moje bytie prv, než o nej niečo napíšem. Musí to byť jednoduché, i keď hovorí o veľmi zložitom, priesvitné, i keď hovorí o hĺbke a temnote, silné, i keď hovorí o slabosti, opojné a objímajúce i varujúce, také, ako je čistá láska. Sväté vytrženie, či ošiaľ čistej lásky! Toto božie fluidum, rádioaktívna sila v kompozícii dobra, pravdy a krásy, ako sa prezentuje v Žalmoch, prorokoch, v knihách múdrosti a napokon v evanjeliových podobstvách, sa objavuje v každom dobrom diele, ktoré sa nemôže vyhnúť týmto prapôvodným prameňom tvorivosti. Tento úžasný depozit je nevyčerateľný. Z neho vyrástla aj kultúra Európy a jej veľkosť i sila. A dodnes označujeme tento depozit ako kresťanský, pretože kresťanstvo nie je len náboženstvom, ale aj optimálnym antropologickým modelom. Niet lepšieho, iba ho ľudia nerealizujú. Svet zrodený z tohto slova i Slova je planetárnym depozitom, ktorý ešte vôbec nežil, iba ho ľudia nevydarene skúšali, i keď je tu už 2000, či správnejšie 4000 rokov. Slovensko ešte disponuje týmto depozitom na trhovisku márnosti. Ešte slovo sa nestalo úplne plevou, ale klasy sa strácajú. Poézia slova ma priviedla k pravde na všetkých úsekoch života. V oceáne úpadkov ešte zaznieva slovo, slovo pravdy, spravodlivosti a lásky, preto zaznievajú i tieto slová: „Dnes, keď počujete jeho hlas, nezatvrdzujte si srdca“.

- Pri príležitosti vašich narodenín mi dovoľte zaželať vám aj do ďalších rokov duchovnú silu, s akou ste sa z dedinského chlapčata, ktoré pochádza zo skromných pomerov, v utrpení a námahe stali formotvornou osobnosťou Cirkvi a literatúry. Aby ste ešte dlho vydávali svedectvo autentickej pravdy, múdrosti a lásky. Zhovárala sa INGRID LUKÁČOVÁ

JOZEF TÓTH

Žalm 36

Nenapraví sa tento svet,
kým sa nebude správať podľa Tvojho vzoru.

Nerastie pšenica do zeme,
ale zo zeme.

A vtáci nelietajú pod vodou
a ryby vo vzduchu.

Všetko má svoje poslanie:
hlava, ruky, srdce i nohy.

A všetko spolu súhlasí.
Len človek, táto koruna,

koruna trňová,
visí v stvorenstve za vlasy!

Toľko jám sme už vyhlbili
a koľko jatiek stavali!

A vždy sme všetci pochopili,
že nie je to správne,
až keď sme sa do nich dostali.

Ponechaj, Pane, hviezdy, slnká,
moria i mliečne cesty, oblohy
a pod' nás skrotiť,
napraviť život

a z hlavy postav na nohy!...

(Žalmy na rozhraní tisícročí)

Výchova

Zaviazali ste im oči, sotva sa narodili.

Nepoznajú farby,

ako im vysvetliť, čo je to kvet?

Darmo im vravíte tisícimi jazykmi,

aj tak vám nebudú rozumieť.

Prevádzate ich chotárom,

rozkošné slepé deti,

a tárate, čierni tárají,

kým teplo srdca neprepáli klapky

a v očiach slnko zažiari.

Potom vás dovedú,

kam ste ich odviezť chceli,

a spomeniete si na mlynské kamene,

ako zrno mleli!

OSVIETENCI

Prikryli mi oči klobúkom

a presvedčajú ma,

že okrem tmy niet nič,

iba okruh je, ktorý nakreslili,

a nedovolia ho prekročiť.

I dobrí psi v noci málo vidia

a v strachu zavýjajú.

Prikryli mi oči

a klobúkom mi ich pritlačajú.

Ale ja i potme vidím slnko,

ich oči a ich tváre,

a z klobúka ako z riečice sa sypú hviezdy

a na nich sadá dym!

Už aj somárom pod vyschnutým figovníkom
sa brieždi.

A kedy sa bude brieždiť im?

(Slnko pod zemou, rukopisná zbierka)

Veľký týždeň

„Stále pribíjajú niekoho na kríž,
samé Golgoty
a Kalvárie.
A vraj, že som smutný.“
(Jošuha)

Na rínku spúšťajú víno,
krv polí s preoraným srdcom.

Pod slamenými klobúkmi

a pri chvastavých rečiach

sa hlasy krvou potia

a človek sa usmieva

iba s umelým srdcom.

Hľa, prerazená Láska

Pluvancom.

Oči so zreničkami polnoci.

Ach, tieto natreté steny,

ploché ako Lož

bez úsmevu a tepla

stoja na rohoch anjelských ulíc

za lacný groš.

Ulice, ktoré si ľahli vedľa seba,

aby urobili mesto,

ukrižujú.

Kupci za pultom zhrňajú hrudy zlata

a snívajú o spánku

a detský krik a smiech

valiaci sa zo škôl

je prepichnutý roztavenou Ihlou.

Zhromažďujú sa všetky kamene,

Boja sa úderov.

Boja sa, že ich ukrižujú.

(Posolstvo, rukopisná zbierka)

Introit

Prišiel som i keď ma nepozvali

Keď nie som nikde všade som

Stánky sú všade vystavané

vstúpiť nám do nich zakázané

nuž prívrávam sa k nočným psom

Také sú tiché dni a noci

žiadny balvan ma neťaží

Len detská hra je

keď pustia na mňa chované psiská z reťazi

Psi poznajú dobre zlatý psi život

a nechajú ma v pokoji

A moja ruka z okrúhleho chleba

im veľký krajec odkrojí

Toľko som hľadal ale márne

Už mi viac hľadať netreba

Otvorené sú dvere v katedrále

Vstúpil som teda - do seba!

(Babylonské piesne, rukopisná zbierka)

Kresba: Hubert Čepišák

Michal Babiak: *Ružičky zo srdca* - dramatická rapsódia o Mikulášovi Schneiderovi-Trnavskom. Premiéra v Divadle Jána Palárika v Trnave: 17. marca 2007, režia: Michal Babiak, scéna: Jaroslav Valek, kostýmy: Eva Fakašová, choreografia: Zuzana Šebová, výber hudby: Michal Babiak, hudobná spolupráca: Andrea Strečanová, dramaturgia: Mirka Čibenková.

- *Skôr než začneme hovoriť o vašej najnovejšej hre „Ružičky zo srdca“, spýtam sa: odkiaľ prichádzate, kto ste a kam smerujete, pán Michal Babiak?*

MICHAL BABIAK: - „Kam smerujem“ - to sa ešte uvidí. A odkiaľ prichádzam? Narodil som sa r. 1961 v slovensko-srbkej obci Kulpin pri Novom Sade. V mojej, na Slovensku azda neznámej, rodnej obci pôsobilo viacero významných Slovákov. Ako učiteľ tu istý čas bol romantický básnik Janko Kráľ, do Kulpina pravidelne chodil Pavol Jozef Šafárik, ktorý tu r. 1823 založil spolu s Rohoňom osvietencko-klasicistickú spoločnosť Societa slavica. V r. 1865 Karol Kuzmány - vtedajší podpredseda Matice slovenskej a superintendent evanjelickej cirkvi - podpísal v mojej rodnej obci zmluvu, že z kulpinského volebného okresu budú priamo do Uhorského snemu volení za poslancov raz Slovák a raz Srb. Tak sa na Dolnej zemi už vtedy našiel spôsob, ako čeliť maďarizácii. V r. 1869 bol tak v Kulpine zvolený za poslanca Viliam Pauliny-Tóth a v rokoch 1905 a 1906, v opakovaných voľbách, keďže tie prvé uhorská vláda neuznala, zase Milan Hodža, veľká osobnosť česko-slovenskej politiky medzivojnového obdobia. Sto metrov od môjho rodného domu je rodný dom architekta Milana Michala Harminca, ktorý nielen v Bratislave, ale po celom Slovensku postavil desiatky kostolov, bánk, múzeí a ďalších budov rozličných inštitúcií.

- *Kedy a prečo ste prišli žiť natrvalo na Slovensko?*

MICHAL BABIAK: - Bolo to r. 1991, keď vypukla vojna v bývalej Juhoslávii. Nechcel som byť zmobilizovaný na front a zabíjať iných ľudí. Manželka prišla so mnou. Je tiež Slovenka z Vojvodiny. Mám v Kulpine ešte staršieho brata s rodinou. Rodičia nám, žiaľ, zomreli. V Juhoslávii som vyštudoval slovenský jazyk a literatúru na Filozofickej fakulte v Novom Sade. Tu som ukončil aj postgraduál v odbore juhoslovanská a svetová literatúra a obhájil kandidaturu. V Bratislave som najprv interne a potom externe ukončil estetiku na FFUK. Pracoval som v Matici slovenskej, v Ústave pre zahraničných Slovákov a istý čas v časopise Tvorba T. Už prvý rok po príchode na Slovensko som pôsobil i na Katedre slavistiky FFUK a od r. 1992 tu prednášam ako docent na Katedre estetiky FFUK dejiny svetovej literatúry, divadla a drámy, axiológiu, komparatistiku a dejiny slovenskej estetiky. Okrem toho som interným režisérom a dramaturgom Divadla Jána Palárika v Trnave. Ako hosťujúci profesor prednášam tiež na Fakulte dramatických umení Akadémie umení v Banskej Bystrici...

- *...navyššie ste novým menom v divadelnej literatúre. Dramatická rapsódia o Mikulášovi Schneiderovi-Trnavskom „Ružičky zo srdca“, ktorú nedávno premiérovalo divadlo v Trnave, nie je vašou prvou hrou. Pre trnavské Divadlo Jána Palárika ste už napísali dramatickú kompozíciu o Andrejovi Žarnovovi, ktorá mala premiéru r. 2003 pri príležitosti 100 rokov narodenia básnika.*

MICHAL BABIAK: - Uvádzať hry a nimi oživovať slávne osobnosti, ktoré sa rodím či istou etapou života viažu k Trnave, je staršia dramaturgická línia trnavského divadla. Svetlo sveta tu uzrelo už niekoľko inscenácií o umelcoch, ktorí sú nejakým spojením s Trnavou. Dvakrát tu napríklad našťudovali inscenáciu o básnikovi Lacovi Novomeskom, raz o Miroslavovi Váľkovi, potom o Andrejovi Žarnovovi, pred dvoma rokmi o Rudolfovi

Autor a režisér Michal Babiak o novej divadelnej hre

Ružičky zo srdca

Dilongovi - a teraz prišiel rad na Mikuláša Schneidera-Trnavského.

- *Z akých prameňov ste čerpali pri príprave tohto javiskového diela?*

MICHAL BABIAK: - Prečítal som si predovšetkým staršiu monografiu o skladateľovi od muzikológa PhDr. Jozefa Šamka, potom prácu PhDr. Edity Bugalovej „Hoj, vlast! moja“, okrem toho materiály z pozostalosti umelca, uchované v Západoslovenskom múzeu v Trnave. Je tam veľa zaujímavých i neznámych dokumentov o tomto skladateľovi. Preštudoval som aj zborník z konferencie, ktorá bola r. 1996 pri príležitosti 60. výročia vydania Jednotného katolíckeho spievniku. Našiel som niektoré zaujímavé veci, ktoré ma podnietili, aby som išiel do vecí hlbšie. Zaujímavé boli pre mňa

vedali víťež predstave o hlavných hrdinoch? Napríklad Paganini vyzeral ako beatnický rebel, Schneider dokonca ako štihly mladík a Štefánik zasa ako krásny zvodca žien...

MICHAL BABIAK: - Označenie „beatnický rebel“ je podobné typu, aký som chcel vytvoriť. V Paganinim je totiž evidentná črta búrania usporiadaného sveta a prijatie iracionálneho, metafyzického plynutia života. Osobne takto vnímam nielen Paganiniho, ale romantikov ako celok. Ako je známe, neboli im vzdialené najrozličnejšie extravagancie a nabúranie spoločenských noriem. Vo Francúzsku začal napríklad romantizmus veľkou bitkou v divadle r. 1830 a postupne prešiel do mnohovrstvových prejavov umeleckého i spoločenského života. Vo von-

sobiť ako sen - i preto som ju nazval dramatická rapsódia. Rapsódia v hudbe je romantická forma, ktorá často čerpá z ľudových prameňov a strieda kontrasty v tempe. I v tejto hre sú rôzne prepojené fragmenty, úryvky, sny, ktorým chýba prísna časová prepojenosť, kauzalita. Ale - čo lepšie by mohlo zobrazit' romantický postoj a východiská, ako takéto postupy? Samotný romantizmus popieral jednotu miesta, deja a času, prinavrátil divadlu stredovekú a shakespearovskú tradíciu, čo znamenalo oveľa otvorenejší princíp tvorby a neuznávanie objektívnej príčinnej súvislosti javov, ako aj povýšenie autora na génia. V praxi to znamenalo, že romantický autor mal právo, vybrať si iba isté sekvencie deja, povýšiť fragmentárnosť nad uzavretú tradičnú

Dagmar Bruckmayerová predstaviteľka Mata Hari a Andrej Palko v role Štefánika

aj dokumenty, ktoré sa dotýkajú priateľstva M. Schneidra-Trnavského a M. R. Štefánika. Keďže boli priateľmi počas pražských štúdií, vypracoval som v hre ich vzájomný osobnostný protipól. Každé javiskové dielo si vyžaduje istý dramatický konflikt, a tak sa mi zdalo priam ideálne vyhrotiť isté názorové protipóly týchto osobností našej spoločenskej, historickej a umeleckej histórie v dejových zápletkách.

- *Okrem Štefánika je v istej kontrpozícii so Schneiderom aj postava romantického talianskeho skladateľa a husľového virtuóza Niccolò Paganiniho. Prečo práve Paganini, ktorý žil približne sto rokov pred Schneiderom - pričom Schneidera nazývame skôr „slovenským Schubertom“, a nie „Paganinim“?*

MICHAL BABIAK: - Je to skutočne tak. Okrem mladistvých Schneiderových Variácií na Paganiniho tému, ktoré zostali nedokončené, nemá Schneider nič spoločné s Paganinim. Ale podobne ako pri Štefánikovi som i v tomto prípade hľadal do hry osobnosť, ktorá by bola protipólom Schneidera. Schuberta som zámerne vynechal: jeho osobnosť nebola pre mňa dostatočne dramatická. Ak by som ho v hre využil, asi by sa obaja skladatelia iba dopĺňali na jednej vlnovej dĺžke. Preto som hľadal niekoho, kto bude Schneiderovi „diabolským advokátom“, pokiaľ ide o hudbu, bude mu klásť nepríjemné otázky a prejaví úplne iný spôsob uvažovania než Schneider. Tento „diabolus in musica“ mal vychádzať akoby z podvedomia skladateľa a vidieť veci v úplne iných súvislostiach, než ich cítil a prežíval hlavný hrdina.

- *Neprekážalo vám, že hlavné postavy pri obsadení hercami typovo nezodpo-*

kajú rámcu to bolo narušenie rôznych konvencií - až po užívanie drog... Paganini vo svojom búrlivom živote priam „ideálne“ zosobňoval nástup romantizmu. Ním som chcel naznačiť v hre aj istý časový oblúk: Paganini bol v hudbe na začiatku jednej umeleckej epochy, Schneider-Trnavský ju uzatváral. Ale pritom obaja celý život úpore hľadali vo svojom umení a poslaní zmysel.

K typológii hercov: Jozef Bujdák, ktorý stvárnil hlavnú postavu trnavského skladateľa, najviac zodpovedá mojej predstave o M. Schneiderovi-Trnavskom najmä v mladých rokoch skladateľa. Dobré mu sedia postavy, ktoré sú založené citovo, navyše má v sebe akýsi nepokoj metafyzického charakteru. Nie je to psychická rozorvanosť, ale to, čo ho vybočuje z rámca romantických lyrických hrdinov. Gregor Hološka, predstaviteľ Paganiniho svojimi možnosťami dobre pôsobí v extrovertných pozíciách. Dokáže dať postavám dramatické napätie. Andrej Palko ako M. R. Štefánik so svojím temperamentom, zmyslom pre humor a prirodzeným šarmom sa mi zdá ako najlepší predstaviteľ Štefánika. A tak by som mohol pokračovať v charakterizácii aj pri dámskych rolách. Navyše - všetci zúčastnení dokázali naživo zvládnuť na klavíri Schneiderove klavírne sprievody či kompozície a celkom dobre spievajú. A tak sme polovičný play back využili len zriedkavo - čo je v dnešných inscenáciách priam zázrak.

- *Vaše postavy sa však v hre fyzicky - maskovaním v plynuom čase nemenia. Prečo?*

MICHAL BABIAK: - Je to zámer. Chcel som sa vyhnúť veľmi presnej determinácii času a priestoru. Hra mala pô-

formové oblúky a správať sa ako majiteľ príbehu... „Ružičky zo srdca“, názvom inšpirované slávnou Schneiderovou piesňou, nie je teda realistická dráma, ale obrázky a sny - ako jedna z najkrajších kategórií, ktorú romantizmus vyniesol na svetlo sveta. Na túto umeleckú kategóriu nadviazal vo filozofii S. Freud a v umení symbolizmus. Teda tieto momenty boli u mňa rozhodujúce pri tvorbe javiskového diela o trnavskom skladateľovi. Bál som sa, aby sme sa nedostali do úzkosti popisnosti, k pozitivistickej presnosti, ktorá by vadila poetike Schneidera-Trnavského.

- *Témou na úvahu kritikov v novej hre je azda najviac postava M. R. Štefánika. Vykreslili ste ho ako človeka s nadmernými sexuálnymi dobrodružstvami, udržujúceho styky nielen s početnými dámmi veľkého sveta, ale aj so slávnou špiónkou Mata Hari. Tým ste narušili ustálenú legendu nedotknuteľného politika, vedca a osloboditeľa.*

MICHAL BABIAK: - V žiadnom prípade som sa nechcel vysmievať osobnosti Štefánika, či spraviť z neho karikatúru. Je to človek, ktorého portréty mi visia na stene v kabinete FFUK i doma. Myslím si, že je to veľká osobnosť slovenských dejín - nielen kvôli politickému, ale i vedeckému prínosu, čo už počas jeho života dokázalo oceniť francúzske prostredie, no my doma doposiaľ nie. Dúfam, že portrét na slovenskej päťtisícovke nebude jediným gestom Slovákov voči tomuto človeku. Ani v umení sme si ho doposiaľ výrazne nepamätali. Ján Solovič síce napísal po r. 1989 dve hry, v ktorých vystupuje M. R. Štefánik, ale zatiaľ neboli uvedené. Iba vojvodinskí Slováci jednu z hier uverejnili v časopise Nový život a druhá hra - ako viem - vyšla v sa-

mizdate. Tragédia obchádzania slovenských osobností v umení by sa dala aplikovať na literatúru, činohru, balet, operu, o televízii nehovorím.

Líniou mojej hry bolo urobiť Štefánika čo najzaujímavejším po ľudskej stránke. Vychádzal som z faktu, že Štefánik bol človekom s neuveriteľnou charizmou. Dokázal to, čo nedokázali ani Masaryk, tobž Beneš: dostať sa k politickým špičkám v Taliansku, Francúzsku a v Spojených štátoch amerických. Mal neuveriteľnú vnútornú energiu, ktorú dokázal využiť v prospech slovenského národa, a tak prispieť k jeho emancipácii. Tak ako mal túto spoločenskú a politickú charizmu, je známe, že ju mal aj u žien. Bol to človek, ktorému dokázala málokto žena odolať. Fakt, že niektoré politické veci sa vyvíjajú aj „ženskou líniou“, som chcel vložiť aj do tejto hry. Pri pomenení paralelu, o ktorej tiež neviem, do akej miery je skutočná: V niekoľko-dielnom televíznom filme o Aničke Jurkovičovej je scéna, v ktorej Anička hovorí v intímnej chvíli svojmu manželovi Jozefovi Miloslavovi Hurbanovi pekné slová o Sládkovičovej Maríne, ktorú Štúr - ako je známe - odmietal. Anička, ako vnímavá duša, využije vzájomné manželské city a povie: „Jozko, prosím ťa, vyďaj tomu Ondrišovi Marínu v Slovenských pohľadoch!“ Tak sa aj stalo... Podobný ľudský moment veľaokrát dlhodobo ovplyvnil kultúru či vývoj spoločnosti, či si to pripustíme, alebo nie.

- *A ako vstúpila do vašej fantázie - a napokon aj do hry - ako Štefánikova milienka a idee fixe oboch priateľov legendárna špiónka Mata Hari?*

MICHAL BABIAK: - Hľadal som niekoho známeho, kto by okolo r. 1908, keď Schneider koncertoval v Paríži so spevákom Božom Urminovom a zdržiaval sa tu i Štefánik, mohol byť rovnako v Paríži. Mata Hari sa mi zdala zaujímavá tým, že od čias I. svetovej vojny podnes ľudí stále fascinuje svojím životným príbehom. Pôvodom holandská tanečnica a medzinárodná špiónka, pracujúca vo Francúzsku v prospech Nemecka, sa pohybovala vo vysokej a tiež v bohémskej spoločnosti. Tam sa mohla zoznámiť aj so Štefánikom. Kľúčovým momentom na zvolenie tejto ženskej postavy bolo i to, že Mata Hari je umelecké meno špiónky, ktoré vychádza z polynézskeho dialektu. V preklade znamená „Oko zory“. Ako vieme, Štefánik v Polynézii bol, a tak mohol poznať preklad mena Mata Hari, ktorý sa objavil v dobových tajných dokumentoch. Ako prišlo k skutočnému odhaleniu Mata Hari, doposiaľ nevieme. Dokonca sa hovorí, že vôbec nebola špiónka, ale obetný baránok, zakrývajúci iný skandal' vo francúzskych vojenských kruhoch. Ale ako autorovi sa mi zdalo priam osvietením, že na jej tajné poslanie mohol prísť práve Štefánik. O tom, že bol eroticky založený, svedčí, že bol autorom vôbec prvých fotografických aktov na Slovensku, ktoré vznikli práve v Polynézii. A tak som v hre využil poznané, na vybudovanie vymysleného či domysleného.

- *Ako ste zosnovali obraz popravy Mata Hari so Schneiderom-Trnavským ako vykonávateľom ortieľa?*

MICHAL BABIAK: - Počas I. svetovej vojny bol Schneider-Trnavský ako rakúsko-uhorský vojak v Haliči. Historicky teda nie je možné, že sa zúčastnil popravy Mata Hari. Ale ako snový, poetický moment spomienky na roky v Paríži mi to pripadalo vhodné. Erotický moment medzi Mata Hari a Schneiderom, pochopiteľne, nebol - umelcovi zostal iba jediný bozk pred snovou popravou. Ak symbolicky niekoho pochováme v sebe, akoby sme ho popravili... Historicky na mnohé udalosti v tejto hre nemám dôkazy, ale čo keď... Ani atomisti nemali stáročia dôkazy - a predsa sa dokázala existencia atómov!

- *Vo vašej hre je ešte jedna fiktívna postava - Madam X. Divák si do nej môže vložiť svoje vlastné zlé skúsenosti s konkrétnymi ľuďmi v predchádzajúcich spoločenských zriadeniach.*

MICHAL BABIAK: - V Madam X je prítomný všadeprítomný šedý mocenský prvok, ktorý veľmi často riadi život ľudí,

Už ako chlapec som veľa počul o Lacovi Hanusovi, študentovi filozofa Romana Guardiniho v Innsbrucku, autorovi „evanjelia“ slovenskej kultúry Rozprava o kultúrnosti. Čítal som rukopisy jeho diel už v osemdesiatych rokoch, keď sa šírili iba v odpisoch medzi kresťanskými intelektuálmi. Osobne som ho navštívil v Ružomberku u Olejníkovcov, kde vtedy prebýval, spolu s básnikmi Michalom Chudom a Ondrejom Nagajom. Prišiel som na návštevu o niečo neskôr ako moji priatelia. Keď sme sa však s Lacom Hanusom zvitavali vo dverách, namiesto pozdravu náš hosťiteľ vyslovil pri pohľade na mňa nasledovnú prorockú vetu: „Odteraz nemám strach o slovenskú kultúru...“ Vtedy som ešte nemohol ani tušiť, že o pár rokov začnem vydávať časopis Kultúra, ktorým nadviažem na odkaz svätovojeťskej Kultúry, najmä na obdobie štyridsiatych rokov, keď jej redaktorom bol práve Laco Hanus. No v tomto období som ešte naozaj nemohol ani tušiť, ako ma nadhlo poznamenajú veľkorysá slová tohto jedinečného a múdreho človeka.

Keď sa časopisy so slovenským obsahom (slovenským naozaj, nie iba písaným po slovensky) začali koncom deväťdesiatych rokov dostávať do závozu a ostatné cielene už predtým prechádzali do rúk zahraničných vlastníkov, bolo zjavné, že treba založiť časopis, ktorý by bol platformou ľudí slobodne uvažujúcich o osude svojho národa. Bolo mi jasné, že taký časopis, ktorý by som prípadne redigoval ja, by musel byť kresťanský, vlastenecký a uvažujúci o modeli sociálne solidarnej spoločnosti. Keď sme raz spolu s Julkom Binderom, staviteľom Vodného diela Gabčíkovo, generálnym riaditeľom štátneho podniku Vodohospodárskej výstavba a hercom Gustávom Valachom, jedným z hviezdnych predstaviteľov slovenského divadla, navštívil kardinála Jána Chryzostoma Korca na nitrianskom Hrade, po pomerne smutnom rozhovore som na nádvorí biskupského paláca ústne načrtnol projekt Kultúry.

Vtedy som ešte v návale horlivosti netušil, aká strastiplná cesta ma čaká. Stál som pred úplným začiatkom vybudovať časopis za nejasných finančných okolností, dýchajúc a pracujúc iba z viery, že sa nájde niekoľko bohatých ľudí, ktorí pomôžu reklamou alebo priamou dotáciou, aby stratové periodikum prežilo tlak bulváru. Pozval som na spoluprácu Jozefa Zavarského, ktorý bol istý čas šéfredaktorom Katolíckych novín a predtým pracoval v Technických novinách. Čitatelia ho poznajú skôr pod básnickým menom Teofil Klas. Prišli do redakcie aj Mariana Paulínyová, manželka prof. Jána Paulínyho, popredného arabistu, publicista Miloš Drastich, ale najmä externí spolupracovníci - talentovaný historik a publicista Martin Homza a politológ Roman Michelko. Hlavičku Kultúry navrhol vynikajúci výtvarník a spisovateľ Stano Dusík z Bolerázu, ktorý od emigrácie pred komunistickým režimom žije v Taliansku.

Najťažšie bolo nájsť schopného grafického redaktora. V redakcii na Martinskej ulici sa ich za mesiac vystriedalo niekoľko, ale ani jeden nepochopil moju predstavu o jednoduchéj úprave časopisu. Pováčšine si priniesli návyky z predchádzajúcich pracovísk. Až jedného dňa prišiel Peter Nachtmann, ktorý na prvý raz uskutočnil moju predstavu. Túto podobu, pravda, s určitými zmenami, ktoré diktovali finančné ťažkosti, má Kultúra dodnes. Redakčná rada, môj

poradný orgán, sa tiež menila iba porovno. Na úplnom začiatku, keď v nej pracoval literárny vedec a germanista Vincent Šabík, vynikajúci spisovateľ Vincent Šikula, nestor slovenskej archeológie Belo Polla, ale najmä prof. Anton Hlinka, SDB, pod predsedníctvom Júliusa Bindera zasadala častejšie. Spomínam si, aký bol dojatý Vinco Šikula, že sa smie podieľať na začiatkoch Kultúry. Na prvom zasadnutí redakčnej rady dokonca so slzami v očiach vrel, že je vďačný, ak môže napraviť, na čom - podľa jeho slov - mal vraj sám určitý podiel, zastaviť úpadok duchovného povedomia mládeže. No, keby slovenská literatúra bola mala iba samých Vincov Šikulov, nemusela by sa veru za tých päťdesiat komunistických rokov nijakovsky hanbiť. Napriek tomu si tento výrok nebohého Vinca veľmi vážim, lebo svedčil o citlivom svedomí človeka a vynikajúceho prozaika.

Veľmi blízky mi bol najmä charizmatický Anton Hlinka. Keď Kultúra začala vychádzať, nová politická garnitúra mu odobrala mediálny priestor vo verejnoprávných elektronických informačných prostriedkoch. Najmä Slovenská televízia sa k Hlinkovi zachovala nehorázne. Považoval som preto za potrebné hľadať pre tohto vynikajúceho vzdelanca, teológa, filozofa, psychológa v jednej osobe inú možnosť prihovárať sa národu. Ale vôbec to nebolo jednoduché, lebo z verejného života sa vytratili osobnosti, ktoré by uprednostňovali váhu duchovného posolstva pred ziskom.

Najskôr sme to skúšali v Rádiu Koliba. No rokovania s Monikou Beňovou, vtedajšou riaditeľkou rádia, ktoré nakoniec vyzneli pozitívne, naostatok boli úplne zbytočné. Majitelia, pravdepodobne obávajúci sa vládneho tlaku, radšej rádio predali. A tak sme sa vybrali do Rádia Nitra, neskôr premenovaného na Rádio FM, ktoré potom celé roky vysielalo v nedeľu napuludnie jedinečné duchovné prihovory otca Antona Hlinku. Mnohé z týchto prihovorov som publikoval na stránkach Kultúry, až kým prof. Hlinku nepostihla zákerná choroba...

Tonka Hlinku som neraz sprevádzal na audiencii u kardinála Jána Chryzostoma Korca alebo ho viezol na letisko do Viedne či na prednášku do Košíc. Najmä dvojdná cesta do Košíc bola veľmi pekná. Spiatky sme sa vracali cez Horehronie, ktoré uvidel po prvý raz. Zastavili sme sa pri prameni Hrona, kde sa Tonko napil s veľkou obradnosťou, akoby sa perami dotýkal sviatostného vína. Navštívili sme aj rodinu starostu Telgártu, kde nás privítali naozaj priateľsky a s úctou.

Prvé číslo Kultúry, ktorej som dal podtitul Týždenník závislý od etiky, vyšlo 9. júna 1998. V priestoroch Matice slovenskej na Štefánikovej ulici sme usporiadali malú recepciu. Vlado Kubovčík, sólista SND, člen redakčnej rady a spolujaditeľ tlačiarne, kde sa vtedy Kultúra tlačievala, priviedol ľudovú muziku. Sála bola plná. Po muzike a prihovoroch sa pri vínku a čerstvých pagáčikoch rozbírala situácia v krajine a potreba zápasu o vnútorný obsah Slovenska, no a debatovalo sa samozrejme aj o podiele Kultúry na náprave verejných

Kultúra ako pocta Hanusovi

Prof. Ladislav Hanus, pápežský prelát

vecí. Bolo ešte pred katastrofálnymi parlamentnými voľbami, ktoré zmenili nadhlo tvár našej vlasti na nepoznanie. Preto ľudia verili, že vývoj k dobrému je ozaj iba otázka volieb.

Všetko však bolo inak. Vlastenecké sily voľby prehrali. Slovenskí podnikatelia dostali strach o vlastnú existenciu. Odrazu sa ukázalo, že čoraz menej vplyvných ľudí pozná voľčá ako potrebu občianskej statočnosti. Každý mi iba ťahal medové motýzy popod nos, ale v skutočnosti mi nepomohol. Bolo to smutné až k slzám, lebo Kultúra vychádzala po celý čas od čísla k číslu. Úzkosť spojená s finančným krytím výdavkov ma vyčerpávala omnoho viac ako sama práca. Ba naopak, práca mi bola jediným odpočinkom od kumulujúcich sa negatívnych pocitov, ktoré na mňa doliehali zo všetkých strán. Nová vláda poslušne zasalutovala medzinárodnopolitickým tendenciám, najmä americkým záujmom vo svete, za smiešne sumy privatizovala zlaté vajcia národného hospodárstva do zahraničia, vylúčila z verejnej diskusie všetkých a všetko, čo sa zaslúžilo o slovenskú štátnosť, ak to, pravda, nekolaborovalo s jej predstavami.

Ale o tom napíšu lepšie iní. Ja k tomu môžem iba dodať, že Kultúra sa postupne stávala jediným nezávislým svedectvom

o prítomnom čase. Našla si okruh čitateľov, ktorí zostali verní vnútornému vzťahu ku kresťanstvu, národu a vlasti. Listy a telefonáty týchto čitateľov mi boli odmenou i povzbudením v čase, keď som sa neraz cítil na okraji priepasti, vyčerpaný a sám. Stačil telefonát od nejakého čitateľa, napr. od zlievača z VSŽ alebo list od básnika a politického väzňa Júliusa Homolu zo Žiaru nad Hronom, či e-mail od nového, neznámeho sympatičanta, a znovu som načerpal silu do zápasu s presilou úzkosti.

Bodliak

*Ja chcem byť ako bodliak pod horou,
do vetra kvitnúť, trčať v mraze,
pichľavý, hrdý, ale s pokorou,
nie ako ruža v drahej váze,*

*čo zajtra zvädne a ju vyhodí
na kôpku hnoja, do prhlavy.
Bodliak je trvácnosť, je sloboda.
Mňa nevyhubíš, to pusť z hlavy,*

*sestrička smrť. Mne ústa vysypú
do sveta stovky zdravých semien,
a ty máš predsa toľko dôvtipu,
vieš, rozbiť možno ľad i kremeň,*

*ale nie vôľu žiť, tie podoby
duše, ak spieva rozovretá.
Som bodliak. Chodím na hroby
tých, ktorých si nik nepamätá.*

TEODOR KRÍŽKA

No nebolo všetko iba čierne. Veď nakoniec, čím by som mohol potvrdiť úprimnosť svojich úsilí, ak nie obetou práve v období krízy a nepriazne? Keď mi bolo najhoršie, ako zázrakom mi niekto pomohol bez vyzvania. Najmä otec kardinál Korec mal až nadprirodzený zmysel pre cit, kedy Kultúra potrebuje povzbudiť. Neraz sa stalo, že práve v deň úzkosti, z čoho uhradím neodkladné faktúry, keď sa mi tlačiareň vyhrážala zastavením šírenia časopisu, v poštovej schránke som našiel šek z Nitry na sumu, ktorá ma na daný moment zachránila.

Kým žil, často mi do redakcie volával a zavše i poslal článok zo záhoria Štefan Polakovič. Do redakcie zavítal grécky veľvyslanec, ale i Peter Bachmaier z Viedne, s ktorým sme mali zaujímavý rozhovor na tému dejiny Strednej Európy a ktorého originálne štúdie sme aj publikovali. Pekné eseje výlučne v Kultúre publikoval vnuk Ferka Urbánka Ján Urbánek, ale samozrejme i desiatky ďalších autorov, napr. bluesman Ján Lítecký-Šveda, Emil Vontorčík, bývalý riaditeľ Univerzitnej knižnice a spolupracovník z čias, keď som bol ešte v redakčnej rade Verbumu, Jozef M. Rydlo, vari najväčší znalec exilovej literatúry, prof. Viliam Judák, dnes nitriansky sídelný biskup, psychológ Stanislav Hvozdiak z Košíc, historik, riaditeľ Ústavu dejín kresťanstva Milan S. Ďurica, z ktorého tvorivou aktivitou sotva udrží krok aj širší vedecký kolektív, historik František Vnuk, muž svätého života, Stanko Májek, horlivý obhajca biskupa-mučeníka Jána Vojtaššáka ako aj mons. Viktor Trstenský, ktorého neohrozený zápas o pravdu je široko známy, a mnohí ďalší. No milý mi bol každý autor a spolupracovník, ba i sympatičanti a čitatelia, napr. staručká učiteľka pôvodom z Turzovky Anna Belanová, ktorá obetavo šírila Kultúru v bratislavských kresťanských a matičných spoločenstvách alebo hoci starrenka, po ktorej mi zostala na pamiatku obálka plná desaťhaliernikov ako ušetrený vdovín groš na záchranu Kultúry.

Musím spomenúť aj iného spolupracovníka, člena redakčnej rady, výtvarníka, básnika, prozaika, publicistu Tibora Kovalíka, ktorý ilustroval moju básnickú knihu Večernica Ranná hviezda. Jeho poviedky, ktorých osnovu tvoril vždy pravdivý príbeh, zaraďujem pre seba k tomu najväčšiemu v slovenskej próze po roku 1968 už aj preto, lebo nikto doteraz podobným spôsobom nepodal desivú podstatu komunistického režimu. Tibor Kovalík dokonca namaľoval diplom Čestného člena redakcie Kultúry, ktorý bol určený významnejším sponzorom časopisu.

Bol by som nevďačník, keby som obišiel ešte jedno meno, ktoré prosto patrí k dejinám Kultúry: Edeltraut Šturdíková. Keď je človeku najťažšie, vždy mu Pán Boh pošle anjela. Aj mne poslal, keď mi hrozilo, že sa nebudem mať kam presťahovať s redakciou. A opäť tu zasiahol Laco Hanus, presnejšie spomienka na túto jedinečnú osobnosť. Lebo teta pani Šturdíkovej, členky speváckeho zboru Slovenskej filharmónie a vdovy po národnom umelcovi Jozefovi Šturdíkovi, bola v časoch mladosti dobrou priateľkou tohto jedinečného človeka. A tak pamiatka na nebohého, taká živá aj po mnohých desaťročiach, mi otvorila dvere do posledného ateliéru po poprednom výtvarníkovi, knižnom ilustrátovi a aj zaujímavom básnikovi Jozefovi Šturdíkovi, kde som na dlhé roky našiel útočisko. A nielen útočisko, i poro-

zumenie a podporu, ktorú sotva vyčísliť peniazmi a splatiť čo ako presnými slovami.

Kultúru však držala nad vodou najmä pani Anica Braxátorová, vdova po Františkovi Braxátorovi, podpredsedovi Svetového kongresu Slovákov. Jej manžel svojho času spolu s Imrichom Kružliakom vydával exilový časopis Horizont. Vedela preto, koľko úsilia stálo jej manželovi udržať toto múdre a rozvážne periodikum našich európskych exulantov.

U pani Anice v byte na Trnavskej ulici sme sa stretávali raz za mesiac. Stáť spoločnosť tvorila asi desiatka ľudí: herec Gustáv Valach, lekár Karol Viršik, archeológ Belo Polla, advokát Ivan Chrenka, historik František Vnuk a Anton Semeš, poslanec Július Binder, bratislavský dekan Anton Kebis, arcibiskup Dominik Hrušovský, Ignác Juruš, náčelník duchovnej služby v Slovenskej armáde, dekan Cyrilo-metodskej bohosloveckej fakulty Jožko Kutarňa, SDB, neskôr i páter Vojtech Zeman, SDB, a iní intelektuáli a duchovní. Občasne prichádzal medzi nás aj Imrich Kružliak alebo Jozef Vicen. Prišiel i biskup dobrého srdca Sečka zo Spišskej kapituly, ba aj arcibiskup Sokol. Na tomto mieste musím povedať, že práve on v jednom kritickom okamihu Kultúru podržal nad vodou, keď v období finančného sucha pripel na náš účet väčšou sumou.

O niekoľko rokov neskôr som pravidelne raz za dva týždne, niekedy i častejšie, chodieval k historikovi prof. Milanovi S. Ďuricovi, SDB. Stretávalo sa uňho v byte na Drotárskej ulici za okrúhlym stolom množstvo múdrych ľudí. Spisovateľ Laco Ťažký, ekonóm Ladislav Lysák, bývalý podpredseda NR SR Augustín Marián Húska, poslanec Július Binder, Stanko Májek, bluesman Ján Litecký-Šveda, poslanec a potom sudca Najvyššieho súdu SR Peter Brňák, novinár Ján Smolec, organista Ferdinand Klinda a iní. Naše neformálne spoločenstvo sme nazvali Vospolnosť.

Toto boli ostrovčeky slovenskosti, ktorá neustratila pamäť. A o tú neustratenú a nestrácajúcu sa pamäť mi Kultúre vždy išlo predovšetkým. Kým v prvých rokoch som sa sústreďoval viac na generáciu, ktorá zažila autentické obdobie slovenskej národnej renesancie a zakrátko by si bola bývala so sebou do večnosti zobrala svedectvo o autentických národných hodnotách, neskôr som viac a viac otváral priestor v časopise mladým, ktorí už na tomto svedectve vyrastali a stávali sa nádejou, že nezahynie národný kresťanský duch.

Vďaka literárnej súťaži o Cenu Slovenského učeného tovaríšťa som stretol mnohých nádejných mladých ľudí, ktorí nielen chceli, ale mali aj morálne a intelektuálne na to, aby prevzali pomyselnú štafetu, ba viac, aby slovenskému obsahu dali sebavedomú, modernú podobu. Za všetkých spomeniem dvoch. Prozáika Petra Kubicu z Kysúc a mladučkú talentovanú poetku Katarínu Džunkovú z Košíc. Možno o tom ani netuší, no práve oni mi svojou tvorbou vliali do srdca nádej, že všetka námaha predsa len má zmysel a že aj v zdanlivo pustnutej krajine môžu vyrásť usľachtilé kvety.

TEODOR KRIŽKA
(Úryvok z knihy
Srdce Sisyfos, Daka 2006)

Hanusov kresťanský personalizmus

Kňaz, profesor, filozof, estét, teoretik a pedagóg kultúry a kultúrnosti Ladislav Hanus patrí medzi významné osobnosti slovenskej kultúry uplynulého i súčasného storočia. Narodil sa 26. februára 1907 v Liptovskom sv. Mikuláši. Jeho dielo predstavuje inšpiračný prameň pre oblasť filozofie, teológie, kultúry, sakrálneho umenia i literatúry. Posledných desať rokov svojho života prežil ako dôchodca v Ružomberku, kde 7. marca 1994 zomiera a 14. marca 1994 je pochovaný na ružomerskom cintoríne. Jeho významné dielo z oblasti filozofie, teológie, umenia a bohatej publicistickej, redakčnej a prekladateľskej činnosti ocenila čestným doktorátom filozofie v roku 1992 Univerzita Komenského v Bratislave. V roku 1994 získal profesor Hanus ocenenie v podobe titulu pápežský prelát. Dňa 25. mája 2005 udelila Vedecká rada Katolíckej univerzity v Ružomberku profesorovi Hanusovi titul doctor honoris causa (in memoriam) za inšpirujúci prínos v uplynulom i súčasnom storočí v oblasti ducha a kultúry.

Filozofické výpovede Hanusových prác nadväzujú najmä na prúd kresťanského personalizmu J. Maritaina a R. Guardiniho. Teologicko-filozofickú koncepciu kresťanského humanizmu a filozofiu personalizmu Hanus postupne rozpracoval a anticipoval najmä v monografii *Rozprava o kultúrnosti* (1943), *Rozhľadenie* (1943), *Všeobecné kresťanstvo* (1943), *Princípy pluralizmu* (1967), *Filozofia kultúry* (1969), *Človek a kultúra* (1972). Prvý systematický pohľad na človeka ako kultúrnu bytosť v kontexte kresťanského humanizmu analyzuje *Rozprava o kultúrnosti* (1943). Úlohou kultúrnosti je tu „dvihanie a zušľachťovanie celého človeka“. Do popredia sa dostáva vzájomná podmienenosť vzťahu človek a kultúra, človek a kultúrnosť. Človek je zafinancovaný ako nositeľ kultúrnosti a kultúrnosti ako „byťostný spôsob existencie človeka“. Kultúra je zasa výsledkom ľudského úsilia, „neosobným a objektívnym výsledkom ľudskej činnosti, ktorá pretrvávajú svojho tvorcu“ (RK, 15 – 31). K prvým dôvodom kultúrnosti patrí s n a ž i v o s ť človeka. Začiatkom kultúrnosti je p o z n á v a n i e, nakoľko kultúrnosť človeka začína uvedomovaním si vlastnej osobitosti, vlastného stanoviska k veciam. V hanusovskej optike sa človek stáva osobou vtedy, keď má jeho stanovisko š i r k u. Hanusov kultúrny človek kotví v duchu a všetky jeho vzťahy majú duchovný základ. To je zároveň hanusovský ideál slovenského kultúrneho človeka, ktorého usľachtilosť rastie zo zbožnosti (RK, 32 – 103). *Rozpravu o kultúrnosti* treba chápať ako teoreticky koncept aktívneho skultúrňovacieho programu Slovenska, ktorý čerpá z podnetov Petra Lipperta, Theodora Haeckera. Vzácné sú ideové súvisy s Maritainovým kresťanským humanizmom a Mounierovým kresťanským personalizmom (Pašteka, J.: LHAFK, 299 – 300).

V *Rozhľadení* (1943) Hanus pokračuje v intenciách kresťanského humanizmu a personalizmu, keď osobu vníma ako centrálnu hodnotu národa (slovenského, európskeho), zároveň vyzdvihuje katolícky pluralizmus a zdôrazňuje potrebu kultúrnej elity

(vzdelancov), ktorá by slovenský národ dvíhala (R, 7 – 110). Najväčšiu úlohu povojnového slovenského národa vidí Hanus v jeho rozhladení sa po Európe a zapojení sa do jej poriadku. Upozorňuje na uvedomelý prístup Slovákov k svojej národnej tradícii, ktorej duchovným základom je zjavené náboženstvo, kresťanstvo. Európa je pre slovenský národ „úloha, ktorá sa má v generáciách zvládnuť, norma, ku ktorej treba dorásť; európsky život je dávanie a prijímanie. Žiada si človeka stelesňujúceho európske idey kresťanského univerzalizmu a šľachetného humanizmu“ (R, 7 – 20). Normou pri formovaní slovenského človeka je kresťanský humanizmus. Hanus tlmoch potrebu maritainovského tzv. integračného humanizmu, ktorého základom je Vtelené Slovo ako ideál ľudskej dokonalosti. V ňom je zachovaný neporušený pochop človeka ako Božieho obrazu (R, 87 – 110).

Primárnym objektom *Filozofie kultúry* (1969) je fundamentálna analýza človeka, prieskum tzv. „proprium humanum“, rozbor korelácie medzi človekom, prírodou, kultúrou. Prichádza k „ontologickému odôvodneniu proprium humanum“, ktorým je „nehotovosť a vývinovosť človeka“. Vrcholom ľudského bytia je „personalita človeka“ s hlavnými atribútmi osoby: rozumom a slobodou. Ontologickým predpokladom kultúry je telesno-duchovná rozdielnosť a substanciálna jednota človeka; „hmotno“ a „duchovno“, hoci rovnako tvoria človeka i kultúrny proces, nie sú rovnocenné zložky – „človek je určený k duchu“, v ňom je hierarchický vzostup od tela k duchu; v tomto smerovaní zdola nahor je zmysel jeho existencie, jeho mravná úloha; je to špecifický ľudský, ono „proprium humanum“. Medzi duchovnými schopnosťami ľudskej bytosti primárne má „rozum a poznanie“, „človek je tvorcom kultúry ako osoba a osobnosť“. Koreláciu medzi človekom, prírodou, kultúrou skúma na rovine „príroda a kultúra“ (náprotivné postavenie človeka oproti prírode), na rovine „kultúra a dejiny“ („vývinovosť“ ako zákon kultúry, tradícia, pokrok), na rovine „kultúra a spoločnosť“ („sociabilita“ ako ďalší zákon kultúry, štruktúrne formy a hierarchizácia spoločenských útvarov), na rovine „kultúra a človek“ (zmysel kultúry v spätnom pôsobení na človeka, jeho duchovná humanizácia). Kultúra vzniká zásahom človeka do prírody, prvým kultúrnym činom človeka je však poznávanie, „výkonným činiteľom“ kultúry stáva sa rozum v symbióze s vôľou, „výkonnými prostriedkami“ kultúry sú práca a hra. „Dejinnosť“ a „sociabilita“ sú „základnými atribútmi ľudského kultúrneho bytia“. Zmysel skultúrňovacieho procesu má viacero dôvodov: kultúrou človek hľadá svoje miesto vo svete;

kultúrnou tvorbou človek vytvára v kozme svoj „domov“; kultúrou človek humanizuje svet a humanizovaním zduchovňuje hmotu. (Pašteka, J.: LHAFK, 302 – 303).

Vrcholom a myšlienkovou syntézou Hanusovej antropologickej filozofie je dielo *Človek a kultúra* (1997, pôv. 1972). Predstavuje prepracovanú a doplnenú *Filozofiu kultúry* (1969). Hanus sa tu odvoláva na európskych filozofov a vedcov (M. Scheler, G. Simmel, L. Klages, A. Gehlen, S. Freud, H. Plessner, N. Hartmann, M. Heidegger, K. Jaspers, H. Marcuse a iní). Výpovede o človeku a kultúre Hanus stavia na báze filozofických a svetonáhládových koncepcií Druhého vatikánskeho koncilu, ktorých základným ideovým princípom je pluralizmus a integralizmus. Úlohy spoločnosti možno zvládnuť len univerzálnou šírkou pohľadu a organickým integrovaním všetkej plurality. Kultúra a človek spolu úzko súvisia, „normou kultúry je človek“ (ČK, 19 – 38). Hanusovo metafyzické osvetľovanie osoby sa deje vo vzťahu k verejnému a spoločenskému s dôrazom na duchovný princíp ľudskej osoby: „duch je osobný“, „duša je osobná“, človek je „živá skutočnosť“ (ČK, 82). Hanusova kultúrna antropológia stojí v opozícii k materialisticky chápanej a verejne vnucovanej idey človeka, v opozícii k dobovému kontextu marxistického chápania človeka, redukovaného v zmysle darwinovskej evolúcie – na „prírodné individuum“ – človeka ako zástupcu ľudského druhu, ktorého zmyslom je „zachovanie rodu“. V protiklade k marxistickej „moci spoločného“, ktorá vládla nad osobným a ľudským, Hanus chápe osobu ako kategóriu kvality a nie kvantity: „osoba nikdy nie je časťou niečoho. Keď sa poníma ako člen, to nemá význam kvantity, ale kvality. Osoba je celkom a má sa ponímať vždy ako celok, či voči sebe, voči spoločnosti, voči svetu“ (ČK, 84; Liba, P.: HPO, 21). Hanus konštituuje osobu cez ontický princíp, akcentuje „telesno-duchovnú komplexnosť v jednote osoby“, „človek svet humanizuje, tak

ho personalizuje“ (ČK, 49 – 51). Podstata kultúry je podľa Hanusa ľudská, je prostriedkom bytostného vývinového sebadotvorenia človeka, oblasťou objektivizovania ducha, v ktorej sa človek ako jednotlivec uplatňuje všetkými svojimi psychickými schopnosťami a ktorá zase na neho – ako na dejinného a spoločenského tvora – späťne pôsobí, aby sa tak náš svet ustavične humanizoval a spirituzalizoval (Pašteka, J.: LHAFK, 316).

BIBLIOGRAFIA:

- a)
HANUS, L.: *Rozprava o kultúrnosti*. Ružomberok: Obroda, 1943 [= RK]
HANUS, L.: *Rozhľadenie*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1943 [= R]
HANUS, L.: *Človek a kultúra*. Bratislava: LÚČ, 1997 (pôv. 1972) [= ČK]
HANUS, L.: *Všeobecné kresťanstvo*. Ružomberok: Obroda, 1944
HANUS, L.: *Jozef Kútnik – Šmálov: Život, činnosť, tvorba*. Spišské Podhradie: Kňazský seminár J. Vojtašáka, 1992 (pôv. 1986)
HANUS, L.: *Romano Guardini. Mysliteľ a pedagóg storočia*. Bratislava: LÚČ, 1994 (pôv. 1976)
HANUS, L.: *Kostol ako symbol*. Bratislava: LÚČ, 1995 (pôv. 1988)
HANUS, L.: *Princípy pluralizmu*. Bratislava: LÚČ, 1997 (pôv. 1967)
HANUS, L.: *Pokonštantínska Cirkev*. Bratislava: LÚČ, 2000 (pôv. 1979)
HANUS, L.: *Spomienky na Ferka Škyčáka*. Bratislava: LÚČ, 2001 (pôv. 1975 a 1982)
HANUS, L.: *O kultúre a kultúrnosti*. Bratislava: LÚČ, 2003

- b)
LIBA, P.: *Hanusov pojem osoby a „nový človek“*. In: *Kresťanská idea Európy*. Zborník. Ed.: Vaško, I. a Kekeliaková, M. Ružomberok: FF KU, 2005, s. 17 – 21 [= HPO]
PAŠTEKA, J.: *Ladislav Hanus ako filozof kultúry*. In: Hanus, L.: *Človek a kultúra*. Bratislava: LÚČ, 1997, s. 287 – 308. [= LHAFK]

Spracovala: MONIKA KEKELIAKOVÁ

Prof. Ladislav Hanus, pápežský prelát a jeho priateľ Ján Maga

KULTÚRA

dvojtyždenník závislý od etiky
Vydáva Factum bonum, spol. s r. o. – Adresa
vydavateľstva a redakcie: Sološnická 41,
841 05 Bratislava. Tel./fax: 02/654 12 388.

Redakčná rada: Július Binder (predseda), Anton Hlinka, Richard Marsina, Tibor Kovalík (Kanada), Vladimír Kubovčík, Peter Kubica. – Šéfredaktor: Teodor Križka. – Grafik: Alojz Tomášek. – Cena jedného čísla je 29,- Sk. Polročné predplatné 290,- Sk, celoročné predplatné 580,- Sk. Mediaprint-Kapa, Pressegrasso, a. s. Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty. Objednávky do zahraničia

vybavuje Slovenská pošta, a.s., Stredisko predplatného tlače, Námestie slobody 27, 810 05 Bratislava 15, e-mail: zahranična.tlac@slpost.sk – Telefonické predplatné: 02/54418102 alebo 02/54418091 – Registračné číslo 1810/97. – Nevyžiadané rukopisy nevraciam. E-mail: redakcia@kultura-fb.sk

www.kultura-fb.sk
ISSN 1335-3470 (tlačene vydanie) ISSN 1336-2992 (online)

(Pokračovanie z predchádzajúceho čísla)

Znamená čias

(Mt 24, 24)

Je to komplex javov v živote ľudstva, ktoré pozitívne pripravil pre ľudí Boh a ktoré negatívne Boh predvídal a dopustil, pretože pochádzajú nie z Jeho vôle, ale zo slobodného rozhodnutia stvorených osôb. Ich závažnosť je kľúčovo významná pre ľudstvo. Znamená – symboly – znaky čias však nie je možné rozoznať na základe vedeckého bádania. Nestačia na to vedomosti, ale je potrebná múdrosť. Múdrosť sa získava v pokore pred Bohom, je teda darom Svätého Ducha.¹ Na čítanie jazyka znamení čias slúži špecifický dar: prorocký duch.

Prorocký duch

Týmto darom vynikali spočiatku veľké postavy Starého zákona. Viac – menej ním však disponuje každý človek, ktorý žije v podriadenosti Bohu. Kto úprimne hľadá Boha, stáva sa skôr či neskôr kresťanom, znovuzrozeným z Ježišovho a Otcovho Ducha. Dar prorocka sa viaže k úradu v Cirkvi v závislosti od miery zodpovednosti.² No biblické aj novodobé dejiny dokazujú, že Boh s obľubou povoláva do služby ľudí celkom nezávisle od hierarchickej konvencie.

Boží Duch skúma Božie hlby (1Kor 2, 10). To najpodstatnejšie poznateľné vlastní práve On. Ak pri akomkoľvek poznaní obídeme Ducha, ostávame na povrchu javov, môžeme maximálne opísať, ako veci – v našom prípade znaky – fungujú. Takto minime pravdu, t. j. príčinu účinnú i cieľovú. Keďže „charizmatické duchárčenie“ kresťanom, ktorí sa osobne nestretli s Ježišom, naháňa strach, priblížime si v nasledujúcej kapitole niečo z toho, čo hovoria cirkevné authority o znamení čias.

Čo hovoria cirkevné authority o znamení čias

Cirkev nás poúča a povzbudzuje. Nejde tu o prehnane demonizovanie, ako občas namietajú populámi (alebo populistickí?) kazatelia. (2Tim 3, 5) Sám pápež Ján Pavol II. vo svojom prejave 31. 1994 povedal: „Svet je v moci zlého ducha, a preto je potrebné na tohto démona poukazať tým, že budeme pripomínať jeho meno.“³ Jedna z prvých viet, ktoré povedal terajší pápež Benedikt XVI., bola prosba o modlitbu, aby sa nebál vlkov. Bezpochyby nemal na mysli štvornohých cicavcov.

Pravoslávna cirkev Grécka, Slovenska i Ruska sú známe svojou striktnou opatnosťou vo vzťahu k znameniam čias. Podobné postoje zaujímajú aj niektoré protestantské evanjelické zbory. Z medzi autorít katolíckej cirkvi sa v týchto súvislostiach vyjadril napríklad kardinál Höfner. V spise publikovanom sekretariátom nemeckej biskupskej konferencie uvádza: „Sociálna náuka Cirkvi sa usiluje rozpoznať znamenia času (Mt 16,3). Poznávať znamenia času nie je vecou sociológie, ale je vecou viery. Kto chce chápať tieto znamenia, potrebuje dar rozlišovania duchov. Sväté písmo varuje pred duchom tohto sveta (1Kor 2, 12), pred zlými duchmi (Ef 6, 12) – „Neverte každému duchovi, ale skúmajte duchov, či pochádzajú od Boha“ (1Jn 4,1). Kto nevie rozpoznať duchov, stane sa obeťou vonkajších vplyvov. Chápať znamenia času neznamená však nasledovať ducha času. Rozlišovanie duchov je dar, ktorý pomáha človekovi poznávať nielen to, čo sa protiví Bohu, ale aj vycítiť, kde pôsobí, veje Boží duch.“⁴

Kresťan, ktorý rozlíši ducha, najmä ak je konfrontovaný s potrebou pomôcť bližnému, nemôže ostať ľahostajný. S darom rozlíšenia sa preto spája dar oslobodzovania a dar uzdravovania. K daru oslobodzovania sa vyjadrím neskôr za podnadišom exorcizmus. Zatiaľ len toľko, že každý kresťan, skutočne slúžiaci Ježišovi, má v mene Ježiš autoritu nad svetom démonov, aj nad samotným diablom. K druhému daru uzdravovania sa vyjadrila Kongregácia pre náuku viery v Inštrukcii o modlitbách za uzdravenie.⁵ Na strane 13 čítame: „Záverečná časť Markovho evanjelia a Listu Galaťanom rozširujú horizont a neobmedzujú zázračné uzdravenia na činnosť apoštolov a niektorých ohlasovate-

lov evanjelia, ktorí mali významnú úlohu v prvotnom poslaní. Z toho hľadiska nadobúdajú zvláštnu dôležitosť poukazy na charizmu uzdravenia (porovnaj 1Kor 12, 9.28.30).“ Na strane 16 sa hovorí jednoznačne: „...uzdravenia sa neobmedzovali len na apoštolské časy.“ V ďalšom sa upravuje poriadok modlitieb za uzdravenia vo vzťahu k liturgii.

Ešte jedna stať od súčasnej cirkevnej authority, konkrétne z učebnice Morálna teológia I. otca, spišského biskupa Františka Tondru. Na strane 206 uvádza hriechy proti kresťanskej viere: „zapretie viery môže byť – slovami, úkonmi, znakmi, mlčaním a symbolmi modloslužobníctva.“⁶ Význanie či zapretie viery je otázkou prvého Božieho príkazu.

V druhej časti tejto práce sa dotkneme symboliky a aktuálnosti Apokalypsy. Všimnime si už teraz k téme znamenia čias výroky dvoch cirkevných otcov, ako ich zaznamenal profesor Andrej Slodička v Theologia dogmatica catholica v závere knižky: Podľa sv. Jána Zlatoustého Anti-

VÍT PACALAJ

Znak

Znamenie požehnania, či zatratenia?

krist bude mať moc nad veriacimi, ktorí nečinia pokánie. Sv. Efrém Sýrsky tvrdí, že príchod Antikrista „sa stane zjavným pre tých, ktorých myseľ sa upierajú k nebesiam, avšak pre tých, ktorí lípnu na pozemských starostiach a svetských veciach, pre tých to nebude zjavné.“⁷

Základné pojmy

Základné pojmy tejto úvahy sú pre ateistu cudzie a pre veriacich zovšeobecnené. Preto hľadáme ich nekonvenčné vyjadrenie, aby nanovo zaznel ich nemený obsah.

Zatratenie - spása

Vezmime si foneticky príbuzné slovo „potratenie“ a jeho koreň „potrat“. Slovo „potrat“, „abortus“ už netreba vysvetľovať – vyvoláva veľmi silné asociácie. Ide v podstate o predčasné skončenie života, ktorý nádejne začal.

Abortus môže byť mimovoľný alebo chcený. Aj keď z morálneho hľadiska ide o dva podstatne odlišné činy, efekt je stále ten istý – biologická smrť ľudského jedinca. Podobne zatratenie znamená morálnu smrť, ktorá je však ontologickej povahy (peklo je skutočné). K tejto morálnej smrti môže človek dôjsť tak isto cielene alebo mimovoľne. Len veľmi málo ľudí, ktorí majú svalnaté reči o tom, ako bude v pekle dobre, pretože tam netreba kúriť a pod, sa pre peklo vážne rozhodli. Jestvujú aj typy ľudí, ktorí za nálepku kultivovanej decentnosti skrývajú svoju služnosť satanovi. Napríklad preferovaný Břetislav Kafka, autor sakrálnych sóch a kníh, v ktorých sa snaží spojiť katolícku učenie s modernou „vedou“ – parapsychológiou, sa na smrteľnej posteli z posledných síl posadil a vyhnal kňaza, ponúkajúceho mu Božie odpustenie. Zdá sa, že v porovnaní so súčasným stúpajúcim trendom zámerných potratov a klesajúcej tendencii mimovoľných potratov dobrovoľné a mimovoľné zatratenie s blízcim sa vývrcholením dejín prebieha nepriamo úmerne: rastie počet oklamáných ľudí, ktorí budú zo svojej definitívnej morálnej smrti prekvapení (Mt 25, 41 – 45). Na klamanie ľudí sa v záverečnej fáze dejín nasadí „šelma s veľkou tlamou“ a „obraz šelmy, ktorý hovorí“ (Zjv 13, 5 a 15). Prítom zohrá veľkú úlohu neprijatie znaku Božieho (Zjv 9, 4) a prijatie znaku šelmy (Zjv 14, 9), čo v kulminujúcej hektickej (často zbožnej) činnosti pripadá veľmi nevinne.

Zatratenie je teda minúte svojho posledného Cieľa, úplná a definitívna strata Zmyslu svojho života. Chceme zdôrazniť: nie strata života, ako v prípade abortu, ale strata jeho zmyslu.

Spása (gr. záchrana) je naplnenie jasnizačnejšieho plánu Boha s človekom

(1Kor 2, 9). Podobne, ako sa svojim dynamizmom líši biologický prenatálny život človeka od života po jeho narodení, nám nateraz nepredstaviteľným spôsobom expandujú všetky životné funkcie po narodení sa človeka pre večnosť v Bohu. Dôležité je vedieť, že tento rozdiel nie je zrejmy iba potom, ale začína celkom rukoplatne už teraz (Mk 10, 29), keď sa človek v súlade s Božou vôľou ponorí do služby Bohu. Hoci ostáva vo svete, predsa nie je z tohto sveta a denno-denne vníma ten rozdiel. Podotýkam, že toto nie je predmet abstraktnej viery, ale je to rukoplatná veľičina (Jn 1, 12) Božie – kráľovské deti sú všestranne zabezpečené. Podstatná kvalitatívna odlišnosť v porovnaní so zabezpečením detí sveta je v tom, že Božie deti nemajú zásoby pre budúcnosť, teda nemajú veci navyše, ale to, čo potrebujú, majú načas, čerstvé a s Božou zárukou.

Slovenčina nám ponúka ešte jeden aspekt slova „spása“, keď z neho vytvoríme sloveso „spásat“. Spása sa tráva, tráva sa trávi, je to potrava. Tak Boh – Ježiš sa nám

chovný, hmotno-duchovný a hmotný svet a následne vstúpiť do dejín trápeného ľudstva na Zemi. Jeho stopou sa z Jeho kreatívneho rozhodnutia stali znaky – znaky spásy. Tie najdôležitejšie pravdy o svojom vzťahu k človeku vyjadril prostredníctvom znakov. Symbolom zmluvy potomkov Abraháma s Bohom bola obriezka. Znakom spásy v Ježišovi je kríž a sviatosť (vo východnom rite tajiny). To sú len letmé príklady, ako Boh v univerzálnych i osobných dejinách spásy používa znaky.

Človek stvorený ako obraz (znak) Božej Lásky, má podiel na Božej kreativite s výnimkou stvorenia z ničoho. Človek poznáva seba a svoje okolie (fisis), o poznanom sa slobodne vyjadruje a svoje vyjadrenia túži komunikovať. Komunikovanie so seberovnými hmotno-duchovnými bytosťami môže uskutočniť len prostredníctvom hmotných znakov. (Znak je hmotný kód s duchovným obsahom.) Keď chcú duchovné bytosti využiť zmyslový komunikačný kanál člo-

veka, použijú tiež zmyslami vnímateľné (materiálne) znaky.

Zo znakov pozostávajúcich z príbuzného druhu senzitivné (zmyslovo) vnímateľných výrazových prostriedkov vznikajú súbory. Zo systematizovaných, zaužívaných súborov konvenciou vznikajú jazyky. Nechceme však od otázky „prečo“ skĺznúť k otázke „ako“, lebo tá už bola pre náš účel dostatočne spracovaná v úvode. Dôležité je podotknúť, že hmotné znaky, tieto prostriedky dorozumievania podobne, ako smerujú od Boha k človeku, tak smerujú aj od človeka k Bohu. Hoci Boh číta aj v našom srdci, predsa akceptuje a prijíma vyjadrovanie typicky ľudské, znakovitné. Navyiac Boh nariaďuje a nástojčivo očakáva využívanie darov, ktoré nám dal a nie je mu ľahostajný akýkoľvek náš výstup (pozri podobenstvo o talentoch, o dobrých a zlých sluhoch a i.). Diabol simuluje Boha a robí to isté s výnimkou čítania v ľudskom srdci. Toto si Boh rezervoval pre seba. Vyplynie to z výkladu izraelského chrámu, symbolizujúceho bytostnú konštitúciu človeka. Znakotvorbou teda oslovujeme aj démonov a naopak – môžeme byť nimi (spravidla utajene) oslovovaní.

Diabol prostredníctvom jemu podriadenej duchovnej hierarchie monitoruje nielen ľudské hriechy. Tieto sú priamou bránou pre jeho vstup do života človeka. Rovnako nasadené sleduje ľudské vyjadrovanie, aby zhodnotil úroveň poznania a zvolil správnu taktiku lži a manipulovania fyzických i právnických osôb.

Diabol ako opica Božia má tiež svoje znaky. Keďže nevie nič stvoriť, zásadne obracia Božie znaky naopak alebo ich mierne posúva, nakláňa. Ba ani toto nerobí v princípe sám, hoci dokáže imitovať svoju moc nad hmotným svetom, ale používa na to oklamáných ľudí. Nečaká na pozvanie, stačí mu ľudská tolerancia aby sa podobne ako mačka, keď na ňu po prvých dotykoch nedupnete, usadil v lone duše. Výhľadové postriežky má na predmetoch, ktorým ľudia pripisujú nepatričný význam, ku ktorým majú neprímeraný – teda hriechny vzťah. Diabol v skutočnosti nemá moc nad svetom, lebo pánom stvorenia podľa Božej vôle je Adam a jeho potomkovia. No ako strokotaná existencia, nemajúca sa kde realizovať, víta, keď mu človek nevdokaj alebo aj zámerne prenechá svoju autoritu nad stvorením, nad udalosťami, nad sebou.

Symbol –

výsledok tvorivého aktu

Znaky teda vznikajú ako produkt tvorivosti v najširšom zmysle slova. Slovo „tvorivosť“ sa vzťahuje v užšom zmysle na umeleckú činnosť. Všimnime

si, čo zohráva rozhodujúcu úlohu pri umeleckej tvorbe, aby sme pochopili mechanizmus vznikania znakov. Podmiňujúcim prvkom tvorivej činnosti ľudí je inšpirácia.

Inšpirácia

Bez inšpirácie umelec nič nevytvorí. Inšpirácia je dotyk človeka s duchovným svetom: prijatie vízie. Ak umelec nemá dar rozlišovania duchov, nevie, aký duch ho v momente inšpirácie oslovil a ovplyvnil. Týmto chcem ospravedlniť všetkých kresťanských umelcov, ktorí dnes tvoria v duchu New age. Nemienim tým však povedať, že je to v poriadku. V hre je totiž večná spása, či zatratenie nielen osoby celebrity, či inej sociálnej authority, ale aj osôb v dosahu ich akčného rádiu. Ježiš v tejto súvislosti hovoril o slepých vodoch slepých (Mt 15,14). Následné rozprávanie o jedle a o tom, čo vychádza z človeka, je práve o tvorivosti.

Slovo „démon“ znamená „našepkávač“ a v gréckej predkresťanskej kultúre mal aj pozitívny význam: duch, ktorý vnukal ľuďom geniálne myšlienky alebo bol zdrojom poetickéj inšpirácie.⁸ Pre úplnosť treba dodať, že inšpiratívne, ino-vačné a akčné myšlienky môžu vzniknúť aj celkom autonómne v hĺbke ľudského srdca – tie majú najzávažnejšiu morálnu váhu (Mt 15, 19) – a môžu byť tiež podnietené vonkajším hmotným svetom. Ak napríklad mrzmem na zastávke, začnem spontánne dupkať do rytmu, potom príde aj melódia a azda aj slová novo vzniknutej piesne. Zdroje tvorivých myšlienok sa však veľmi prelínajú. Keď máme šľachetné srdce, vždy je na blízku Svätý Duch, aby nás viedol ku chvále a vďačke Otcovi skrze Syna. Jeho prítomnosť v nás posväcuje aj naše čisto prirodzené aktivity. No niektorých ľudí napríklad nepohoda vedie k reptaniu, nádvakam a kliatu. To je pozvánka pre pôsobenie démona. Uzavrime teda tento odstavec výrok, že nápadité, činorodé, kreatívne myšlienky sú doménu ľudského srdca, ich realizácia závisí od autorovej slobody, avšak determinujúco tu pôsobí na predstavivosť ponuka od Božieho Ducha alebo manipulácia zlého ducha.

Tieto dva vplyvy totiž nikdy nepôsobia súčasne a rovnocenne. Keby to bolo vecou výberu medzi božským a diabolským, nebolo by toľko omylov a zlyhaní. Lebo človek od prirodzenosti túži po dobre. O zdroji inšpirácie sa rozhoduje ešte pred prikočením k tvorivému aktu: či totiž umelec je v službách Boha, ktorému podriadi všetko, vrátane otázky tvoríť, či netvoríť, alebo do akcie ide sám a nepýta sa Boha.

Uvedené skutočnosti sa týkajú tvorivosti ako takej, nech je jej výsledkom čokoľvek. Niektoré produkty tvorivosti boli od počiatku myslené ako symboly, iné svojím sociálnym uplatnením nadobudli význam symbolu. So vznikom symbolov je to podobne ako so vznikom piesní: piesne sú ľudové a umelé – pri prvých autor nie je známy, pri druhých poznáme autora. To však neznamená, že by prvý autora nemali a nezohrávala pri nich úlohu inšpirácia. No v obidvoch prípadoch, aby bol výsledkom tvorivej činnosti symbol, musí ísť o posun významu.

(Pokračovanie v budúcom čísle)

POZNÁMKY:

1. Katechizmus katolíckej Cirkvi (KKC) 1998, s. 452, §1788.
2. KKC, s. 494, §2004.
3. PROJA, G. Battista: Lidé, démoni a exorcizmy. 2004, s. 20.
4. VRAGAŠ, Š.: Základné otázky sociálneho učenia Cirkvi. 1996, s. 23.
5. Inštrukcia o modlitbách za uzdravenie. Vydavateľstvo don Bosko 2000, s. 13.
6. TONDRA, F. Morálna teológia I. 1999, s. 206
7. SLODIČKA, Andrej: Theologia dogmatica catholica. 2004.
8. Nie je podozrivé, že sa doteraz neobjavila vedecká (čiže seriózná svetská) definícia štastia, aj keď je kľukom zrejmé, že všetci ľudia všetkých čias a kultov Zeme po ňom túžia a preň pracujú? Šťastie je synonymom Boha.
9. Pozri kpt. Semiotika.
10. PROJA, Giovanni Battista: Lidé, démoni a exorcizmy. 2004, s. 27.